

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

51. Fløksand.

Literatur. Magnus Olsen, Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1908, Oversigt over Møder S. 32 f. (18. Sept.)¹⁾. — Magnus Olsen og Haakon Schetelig, En indskrift med ældre runer fra Fløksand i Nordhordland (Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7), Bergen 1909.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Professor H. Schetelig og Udgiveren.

Tegning (S. 649) i naturlig Størrelse ved Frøken M. Abel under Tilsyn af H. Schetelig.

Fløksand-Indskriften, som er anbragt paa en saakaldt »Kjotkniv« af Ben, hidrører fra et Gravfund, som i 1864 indkom til Bergens Museum fra Gaarden Fløksand²⁾, Matr. Gaards-Nr. 5 i Mæland Sogn, Alversund Herred, Nord-

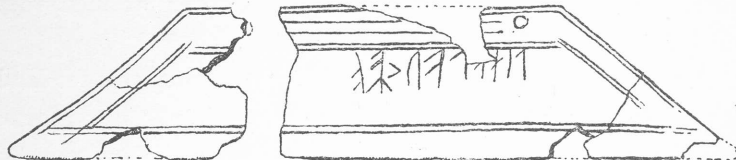
¹⁾ For et Referat i »Aftenposten«s Morgennummer 19. Sept. 1908 har Foredragsholderen intet Ansvar (jfr. Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7 S. 34 f.).

²⁾ Om dette Gaardnavn, som udtales *Flø'kksand* og er skrevet *a Fløkesande* Björgynjar kalfskinn (c. 1360) 54 b, *Fløkesandir* Dipl. Norv. XII 155, 1427, kan henvises til Norske Gaardnavne XI S. 363.

hordland. Først i 1908 opdagedes Indskriften af Assistent ved Bergens Museum Frøken M. Abel ved Undersøgelsen af Indholdet af en Urne med brændte Ben. Om det hele Fund fra Fløksand kan henvises til H. Schetelig's Redegjørelse i dette Værks Bd. III S. 28—33. Det fremgaar af Oldsagerne, at Graven paa Fløksand har været en Kvindes Grav. De brede Bennaale er her et sikkert Kjendemerke, ligesom det altid har vist sig, at »Kjotknivene« hører til Kvindens Udstyr.

Skjønt selve det med Runer beskrevne Benredskab fra Fløksand ikke er bevaret i sin Helhed, er dog til alt Held den hele Indskrift saagodtsom fuldstændig, idet kun Toppene mangler af to Runer (R. 4 og R. 5), hvis oprindelige Former med Sikkerhed kan bestemmes. Indskriften skal læses fra høire mod venstre. Den er smukt og tydelig indridset, og dens Læsning er overalt sikker. Sidste Rune er ridset langt svagere end de øvrige Runer, med ét enkelt Rids, medens det ved flere af de andre Runer (f. Eks. ved øvre Del av Staven paa R. 6 og ved næstøverste Kvist paa R. 9) tydelig kan sees, at Kniven har været ført mere end én Gang over samme Streg.

Runestavene er ikke ganske parallelle indbyrdes og er af ujævn Størrelse, idet de 3 eller 4 første Runer er noget mindre end de følgende. Runernes Høide veksler mellem 3,5 Mm. (R. 2) og 5,5 Mm. (R. 9 og R. 10). Hele Indskriftens Længde er ca. 22 Mm.

Benredskabet har været med paa Ligbaalet og er paa Grund af Heden sprunget i flere Stykker. Det lille Stykke, som er forsynet med Hul, er nu stærkt bøiet, saaledes at de der indridsede Runetoppe, hvis Afstand er bleven noget forrykket, ikke passer ganske sammen med Runestavene paa Stykket nedenfor. Men intet mangler mellem de to Stykker, og ved Udførelsen af Tegningen er intet Hensyn taget til det førstnævnte lille Stykkes nuværende, uoprindelige Skikkelse.

Indskriftens enkelte Runer, læste fra høire, er, naar de vendes om:

R. 1 \uparrow l. Kvisten gaar ud fra Stavens Top der, hvor denne berører nederste Ornamentlinje.

R. 2 | i. Runen er ikke ganske parallel med foregaaende Stav.

R. 3 \downarrow n.

R. 4 har sikkert været f a , hvis nedre Kvist er fuldstændig bevaret, men hvis Top og øvre Kvist nu mangler.

R. 5 \uparrow l. Øvre Del af Staven og af Kvisten mangler.

R. 6 f a . Øvre Kvist er lidt over $\frac{1}{2}$ Mm. længere end nederste. Staven viser oventil to forskjellige Rids (se Tegningen).

R. 7 f u . Bistaven naar ikke saa langt ned som Hovedstaven. Skjønt et Brud følger Bistaven, er denne dog fuldstændig bevaret.

R. 8 \leftarrow k.

R. 9 er Binderune af $\mathfrak{f} a$ og $\mathfrak{A} R$.

R. 10 er skreven med svage Rids. Staven er lidt buet paa Midten og skraaner opad mod venstre. De to indbyrdes parallelle Kviste naar ikke helt op til Staven. Nederste Kvist naar ikke helt ned til Runens Basis.

Sidste Rune kan paa Grund af den ganske korte Kvist ved Stavens Midte ikke godt opfattes som en »Stuprune« af $\mathfrak{F} f$. En saadan Rune venter vi heller ikke at finde i en Indskrift fra 4de Aarh. (ifølge Schetelig's Datering). R. 10 kan da kun læses som $\mathfrak{f} a$, skjönt det er noget paafaldende, at øverste Kvist gaar ud fra Staven et langt Stykke nedenfor Stavens Top. Dog optræder \mathfrak{f} (én Gang, i en Binderune for ah) ved Siden af \mathfrak{f} allerede i den ikke meget yngre Indskrift paa Varnum-Stenen. Andre Eksempler paa \mathfrak{f} i Indskrifter med de ældre Runer findes anførte af Wimmer, Runenschrift S. 198; jfr. ogsaa *óss*-Runens Former i Flistad-Indskriften, som er udgiven af S. Bugge, Arkiv f. nord. filol. XVIII S. 1 ff. Ved R. 10 i Fløksand-Indskriften synes, som vi skal se, ogsaa Meningen at kræve Læsningen a .

Den hele Indskrift bliver altsaa, naar Runerne vendes om mod høire og naar Binderunen R. 9 opløses, at læse saaledes:

$$\begin{array}{cccccccccccc} & & & & 5 & & & & & & & & & 10 \\ \mathfrak{f} & \mathfrak{l} & \mathfrak{n} & \mathfrak{a} & \mathfrak{l} & \mathfrak{a} & \mathfrak{u} & \mathfrak{k} & \mathfrak{a} & \mathfrak{r} & \mathfrak{a} & & & \\ \mathfrak{l} & \mathfrak{i} & \mathfrak{n} & \mathfrak{a} & \mathfrak{l} & \mathfrak{a} & \mathfrak{u} & \mathfrak{k} & \mathfrak{a} & \mathfrak{r} & \mathfrak{a} & & & \end{array}$$

Runeforbindelsen $laukar$ kjendes fra ikke mindre end 3 andre urnordiske Runeindskrifter, som alle forekommer paa Guldrakteater (af indbyrdes forskjelligt Præg), fundne i det gamle Danmark.

Brakteaten Nr. 18 hos Stephens¹⁾ (fra Skrydstrup vest for Haderslev, Slesvig), paa hvilken bl. a. en staaende Mandsfigur med oprakte Arme og foran denne et firføddet Dyr af Hjortelægten er fremstillet, har mellem Mandens ene Arm og Dyrets Ryg Runerne $\mathfrak{f} \mathfrak{f} \mathfrak{n} \mathfrak{l} \mathfrak{Y}$, d. e. $laukar$, skrevne horisontalt fra venstre mod høire; ogsaa foran Dyrets Hals langs Brakteatens Rand findes Runer, nemlig det fra urnordiske Indskrifter velkjendte magiske Ord alu (skrevet i modsat Retning, fra høire mod venstre).

Brakteat Nr. 19 (fra ukjendt Sted i Skaane), der som Fremstilling har en springende nøgen Figur, har langs Randen (fra venstre mod høire) de 4 Ord: $lapu \mathfrak{l} aukar \cdot \mathfrak{g} akar \mathfrak{a} lu$ ($\mathfrak{f} \mathfrak{f} \mathfrak{n}$ feilskrevet for $\mathfrak{f} \mathfrak{f} \mathfrak{n}$). Her er $laukar$ skrevet paa nøagtig samme Maade som paa Brakt. Nr. 18.

Brakteat Nr. 71 (ligeledes fra ukjendt Sted i Skaane), paa hvilken er fremstillet et firføddet Dyr med et Menneskehoved over, har langs Randen (fra høire mod venstre), men adskilt fra hinanden, de to Indskrifter $\mathfrak{f} \mathfrak{f} \mathfrak{n} \mathfrak{f} \mathfrak{Y} \mathfrak{l} aukar$ og $\mathfrak{t} \mathfrak{f} \mathfrak{t} \mathfrak{n} \mathfrak{f} \mathfrak{n} \mathfrak{f} \mathfrak{f} \mathfrak{t} anulu \mathfrak{a} l$ ²⁾. Paa k -Runen vender Vinkelens Aabning nedad.

Ordet $laukar$ paa de nævnte 3 Brakteater er Grundformen til oldn. *lauker* m. »Løg, *allium*«. Alle (Bugge³⁾, Wimmer⁴⁾, Noreen⁵⁾, Th. v. Grienberger⁶⁾), som har

¹⁾ Runic Monuments II S. 529 (hvor Brakteatens Findested feilagtig kaldes »Snydstrup«). Ogsaa afbildet hos Wimmer, Sønderjyllands runemindesmærker (Særtryk af »Haandbog i det nord-slesvigske spørgsmaals historie«, Kbh. 1901, S. 23; i den franske Oversættelse »Manuel historique de la question du Slesvig« (Kbh. 1906) S. 18.

²⁾ Se om Læsningen af sidste Rune Bd. I S. 164.

³⁾ Aarbøger 1871 S. 199 f.; Norg. Indskr. I S. 163 Anm. 1; Aarbøger 1905 S. 211, 325.

⁴⁾ Sønderj. runemind. S. 25.

⁵⁾ Altisl. u. altnorw. Gramm. ³ S. 341, Nr. 38.

⁶⁾ Göttingische gelehrte Anzeigen 1908 Nr. 5 S. 399.

udtalt sig om **laukar**, har heri seet et Mandsnavn i Nominativ, nemlig Navnet paa Brakteatens Eier eller Forfærdiger, og C. Säve har virkelig paavist et saadant Navn paa Gotland, hvor en »By« i Lokrum Sogn heder *Lauks* og dens Eier *Laukur*. Bugge har ogsaa henvist til Tilnavnet *laukr*, som kjendes fra Flateyjarbók II 576.33 og Konunga sögur 389.28 (= Fornm. s. IX 523, v. l. *lúðr*)¹⁾.

Imidlertid kunde forskjellige Forhold være egnede til at vække Tvivl om denne Opfatning af **laukar**.

Alle de 3 Brakteater, paa hvilke dette Ord forekommer, er forsynede med Indskrifter af udpræget magisk Karakter. To af dem har Trylleordet **alu**, som sandsynlig betyder »Værn, Helligdom«²⁾, skrevet fuldt ud, og paa den tredie (Nr. 71) staar sidst i en af Indskrifterne **al**, hvilket uden Tvivl er forkortet (eller forvansket) Skrivemaade for **al(u)**³⁾.

Men fremdeles er at mærke, at den Plante, hvis Navn er samme Ord som **laukar**, i ældre og nyere Tid har været et meget anvendt Tryllemiddel, f. Eks. i Sigrdrifumál 8 mod »méublanden Mjød«. En Række andre Eksempler paa Løgens tryllekræftige Virkning vil blive anført i det følgende.

Baade paa Grund af det magiske Indhold i de Brakteat Indskrifter, hvori **laukar** forekommer, og paa Grund af den Tryllekraft, som man i Norden har tillagt Løgen, har jeg allerede længe været opmærksom paa den Mulighed, at **laukar** paa de 3 Brakteater var at forstaa som et tryllekræftigt Ord, der indesluttede i sig den samme overnaturlige Kraft som den Plante, Ordet betegnede. Denne Mulighed har nu Fløksand-Indskriften hævet til Sandsynlighed.

Som allerede fremhævet, har det Benredskab, hvori Indskriften **laukar a** er indridset, tilhørt en Kvinde. Af denne Grund finder jeg ingen passende Mening i Fløksand-Runerne, om man opfatter **laukar** som et Mandsnavn. I saa Fald maatte ogsaa det foregaaende Ord R. 1—4 lina være et Mandsnavn i Nominativ (af en Stamme **Linan-*, som foreligger i gammelhoitysk *Lino* og gl.svensk *Lini*⁴⁾, mulig ogsaa som første Led i flere Gaardnavne fra det sydøstlige Norge⁵⁾); men dette andet Mandsnavn vilde end yderligere øge Vanskelighederne. Ogsaa Indskriftens sidste Rune **a** vilde blive uforstaaelig, om der foran denne skulde læses to Mandsnavne.

Det kan saaledes ikke være tvivlsomt, at **laukar** i Fløksand-Indskriften ikke er et Mandsnavn, men Plantenavnet »Løg«. Det forudgaaende Ord **lina** maa da opfattes paa lignende Maade, ikke som Mandsnavn, men som Appellativet oldn. *lín* n. »Lin, Linklæde«, got. *lein* »Lærred«, oht. *lín*, ags. *lín* »Hør«, af en Stamme urnord. *līna-*.

lina kan formelt være enten Nominativ eller Akkusativ Intetkjøn Ental eller den rene Stammeform anvendt som første Led i en Sætningsdel. Af den

¹⁾ Om dette og ensartede Tilnavne kan henvises til F. Jónsson, Aarbøger 1907 S. 314.

²⁾ Bugge, Norg. Indskr. I S. 160 ff., 429 f., II S. 571, hvem Wimmer (anf. St. S. 25 f. følger). Anderledes Th. v. Grienberger, Zeitschrift für deutsche Philologie XXXII S. 292 (og Noreen anf. St. S. 336), Gött. gel. Anz. 1906 S. 140, 1908 S. 406.

³⁾ Bugge anf. St. I S. 164. Anderledes v. Grienberger, Gött. gel. Anz. 1908 S. 398.

⁴⁾ Liljegren, Run-Urkunder Nr. 1065 (Malstad), 1067 fra Helsingland.

⁵⁾ Se herom Henvisningerne hos O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne S. 175.

følgende Belysning af Indskriftens Indhold vil det med Sikkerhed fremgaa, at *lina* her maa være Nominativ, sideordnet med den følgende Nominativ *laukar*. Med Hensyn til Endelsen kan *lina* sammenlignes med *hlaiwa* (Nom. Intetkøn Ental) »Grav« paa Bø-Stenen; jfr. ogsaa *horna*, = oldn. *horn* Akk., paa Guldhornet fra Gallehus (Slesvig) og paa Strøm-Brynet.

Naar vi opfatter *laukar* som Plantenavnet og ikke som et Mandsnavn, kommer Indskriften til at bestaa af de to Ord »Lin (og) Løg«, som begge henviser til Vækstriget. Ogsaa i dette Forhold finder jeg et Vidnesbyrd om, at Indskriften er rigtig forstaaet.

Da *laukar* ellers kjendes fra 3 magiske Runeindskrifter, hvori *alu*, *al(u)* forekommer, er det rimeligt, at *laukar* ogsaa paa Bengjenstanden fra Fløksand skal tænkes at have indesluttet i sig en overnaturlig Kraft, saa meget mere som der efter *laukar* følger en *a*-Rune, der med Sandsynlighed kan tolkes som Begyndelsesrunen i det tryllekraftige Ord *alu*, som ellers aldrig mangler i de Runeindskrifter, der indeholder *laukar*. Nu er det at mærke, at der sideordnet med dette Ord »Løg« staar en Betegnelse for en anden Plante (»Lin«) eller for noget av Linplanten forarbejdet (»Linklæde«), som begynder med samme Bogstav. Heraf tør vi for det første slutte, at ogsaa *lina* i denne magiske Indskrift har været ment som et Trylleord med den samme overnaturlige Kraft, som Linplanten eller Linklædet var i Besiddelse af. Og videre ligger det nær at tænke sig, at de to allittererende Plantenavne har udgjort en fast Forbindelse i den gamle nordiske Magi eller Kultus, saaledes at vi her kanske tør vente at finde igjen »Lin og Løg« — enten disse Ord alene eller tillige selve Planterne (eller noget af dem forarbejdet) ¹⁾.

Gaar vi fra Fløksand-Indskriften, som af arkæologiske Grunde henføres til 4de Aarh., 1000 Aar nedover i Tiden, støder vi ogsaa virkelig i en islandsk Optegnelse fra Slutningen af 14de Aarh. paa de to samme Ord »Lin og Løg« i en, som det synes, gammel fast Forbindelse.

I det omfangsrige Haandskrift *Flateyjarbók*, som er skrevet af Islændinger i Tiden mellem 1370—80, findes som et eget Afsnit i Olav den helliges Saga overleveret den saakaldte *Volsa þáttr* (Flat. I 331—335), hvis Indhold i Korthed er følgende:

Paa et ensomt Nes i det nordlige Norge, langt borte fra Bygd og Alfarvei, levede en Bonde med sin Hustru og sine to Børn, en Søn og en Datter, samt en Træl og en Trælkvinde. Det hændte engang ud paa Høsten, at Mandens Hest døde. Da Trællen flaaede denne for at nyttiggjøre sig dens Kjød, skar han af dens Phallos og vilde slænge den bort, men Bondesønnen sprang til og bar den ind i Stuen, hvor Kvinderne var. Bondekonen tager den da og »tørre omhyggelig af den og vikler den ind i en Lindug og lægger omkring den Løg og andre Urter (*vefr innan í einum línúki ok berr hjá lauka ok qnnur grös*), forat den ikke skal raadne, og har den i sin Kiste. Udover Høsten tager Konen Hestephallos'en — *Volsi*, som

¹⁾ Mulig skal der ogsaa paa Brakt. 31 (Fyn) læses *lin(a)* med magisk Betydning.

den kaldtes — op hver Kvæld og dyrker den ved at tiltale den med bestemte Ord (*með einhverjum formála honom til dýrkanar*), og tilsidst tror hun paa den som sin Gud og forleder sin Mand og sine Børn og det hele Hus til den samme Vildfarelse. « *Ok með fjándans krapti vex hann svá ok styrknar, at hann má standa hjá húsfreyju, ef hon vill*, og hver Aften bærer hun den ind i Stuen og kvæder først selv en Vise over den og lader derpaa Manden og de andre efter Tur fremsige en Vise, idet den gaar fra Haand til Haand.

Derpaa fortælles om, hvordan Kong Olav den hellige gjør en Ende paa denne hedenske Styggedom, efterat han med to Ledsagere har bivaanet Volsereemonierne: Konen kommer ind med Volsen, gaar frem foran Bonden, river Dugene af den *ok setr á kné bónda ok kvæð vísu*:

*Aukinn ertu, Volsi!
ok upp um tekinn,
líni gæddr,
en laukum studdr.
Þiggi 'Maurnír'
þetta blæti,
en þú bóndi sjalfr,
ber þú at þér Volsa!*

»Du er bleven kraftig, Volsen! og (nu) tagen op (af Kisten), udstyret (som du er) med Lin og opstøttet med Løg. M— tage imod dette Offer, men du Bønde selv, tag du til dig Volsen!«

Fra Bonden gaar Volsen videre til Sønnen og Datteren, Trællen og Trælkvinden, som alle kvæder Viser, der er karakteristiske for den enkeltes større eller mindre Finfølelse. Sidst kommer Volsen til Kongens to Ledsagere og til Kong Olav selv, som slænger den dyrkede Gjenstand til Gaardshunden.

Som Kilde for Volsa þátrr anføres »et gammelt Digt« (*fornt kvæði*), rimeligvis det samme som det, hvoraf en Række Strofer anføres. Dette Digt behøver dog ikke at have været meget ældre end 14de Aarh. Ifølge Finnur Jónsson (Litteraturhistorie II, 1 S. 163) kan det »ikke være ældre end det 13de aarh.s sidste halvdel; derfor borger dets form og den efterklassiske smags retning, som deri viser sig helt igjennem«. Ogsaa Heusler og Ranisch (Eddica minora S. XCV ff.) anser Volsen-Historien med dens Viser for meget sen (13de eller 14de Aarh.). »Doch wären«, bemærker disse Forfattere i Tilslutning til en grundig liden Undersøgelse af Heusler om »Die Geschichte vom Volsi« (i Zeitschrift des Vereins für die Volkskunde XIII, 1903, S. 24—39), »das eigenartige Motiv mit der Phallusverehrung, die Kehrreimzeile [*þiggi M. þetta blæti!*] . . ., sowie die Wörter *Volsi*¹⁾, *vingull*, *blæti* als Erfindung dieser späten Zeit undenkbar.«

Den i Volsa þátrr skildrede Offerritus har, som Heusler²⁾ har fremhævet, væsentlige Træk tilfælles med nyere nordeuropæiske Folkeskikke, som utvivlsomt

1) Jfr. om Etymologien af *Volsi* Heusler S. 34.

2) Fra Heusler (S. 29) har jeg hentet de følgende Eksempler undtagen det fra Færøerne. — Jfr. ogsaa Fritzner, [Norsk] Historisk Tidsskrift IV (1877) S. 207 f.: »Den Omhu, hvormed Lap-

er Udløbere af hedenske Høstkulter. Det centrale i disse Skikke er, at man omhyggelig afskjærer og opbevarer det slagtede Husdyrs Genitalia (eller »Rumpestykket med Halen«) til næste Høst, hvorved man ligesom lader Dyret fortsætte ind i en ny Generation:

Naar et Husdyr er blevet slagtet om Høsten, skjæres Genitalia af og sættes foran den Person, som har skaaret det sidste Straa eller tærsket det sidste Slag¹⁾; eller Kjødet bliver fortæret af alle de tilstedeværende, men Genitalia op-hængt i Forstuen («auf der Diele»²⁾). Af det ved Høstfesten slagtede Dyr opbevares enkelte Dele som »Heiltümer« til næste Høstfest (Dauphiné³⁾). »Den Schwanz des zum Dreschermahl zubereiteten Widders trägt man zum Herde, brät ihn besonders und teilt ihn in soviele Stücke, als junge Mädchen in der Gesellschaft sind; jeder von ihnen präsentiert man ihr Stück mit vielem Gelächter (in der Normandie; Mannhardt a. a. O. S. 186).«

Om det færøske Ord *drunnur* m. indeholder Jakob Jakobsen's Ordsamling til »Færøsk Anthologi« ved V. U. Hammershaimb, II S. 45 følgende Oplysning: »Rumpestykke med halen på af et kreatur. Ved bryllupsfester på Færøerne er det endnu skik at lade en sådan »drunnur« med båndbekranset hale gå rundt under måltidet, for at enhver af gæsterne kan rime noget derover«. Der henvises til V. U. Hammershaimb's »Folkelivsbilleder« i Bd. I S. 410, hvoraf videre fremgaar, at »drunnur« blev baaren frem af Overkokken, og at man under Bryllups-ceremonierne i Kirken var ængstelig for at støde an mod Skik og Brug: »tí tá vistu tey sær, at slíkt varð ikki niðurlagt, men haft á lofti við borðið til stuttleika, tá ið drunnurin, prýddur við litaðum bondum, var framborin av hövuðskokkinum við skemtingarímu til gestirnar at yrkja yvir; — eingin, sum drunnurin var settur fyri, kundi skjóta hann frá sær til ein annan við borðið, fyrr enn hann hevði loyst seg við at siga okkurt, sum bar í rím«⁴⁾.

perne toge vare paa den slagtede Oxerens Kjønsele« (Friis, Lapp. Mythol. S. 148 f. 153; G. v. Düben, Om Lappland och Lapparna, Stockh. 1873, S. 283) »staar maaske i Forbindelse med Grundlaget for, hvad der fortælles i Völsapáttur . . . saavel som med den nordiske Priapdyrkelse i det hele taget«.

1) Panzer, Beitrag zur deutschen Mythologie II S. 218, Nr. 401; Bavaria III 2, 969.

2) Kuhn, Märkische Sagen S. 368.

3) Mannhardt, Mythol. Forsch. S. 164.

4) Efterat Professor A. Torp havde udtalt den Formodning, at færøsk *drunnur* [shetl. *dronn* »Rumpestykke«] var et irsk Laanord (*dronn*) [saa ogsaa Jakobsen, Ordb. S. 122], søgte jeg hos Professor C. Marstrander og Kandidat Alf Sommerfelt nærmere Oplysninger om Ordets Forekomst og Anvendelse i den ældre irske Litteratur og i moderne irske Dialekter.

Marstrander henviser først til følgende middelirske Eksempler paa Ordet *dronn*:

Book of Leinster (12. Aarh.) 247^a 27: *o dela co droind* (Akk. sg.) »fra Brystvorten til *drond*«.

Yellow Book of Lecain (14. Aarh.) 177^a 32: *dronn-fada, drond-lom*, Epitheta til en Tjener (*fada* »lang«, *lom* »nøgen, haarløs«).

Book of Ballymote (14. Aarh.) 294^b 37: *droind-ghearr* (*gerr* »kort«). Ib. 385^a 8: (Oksen Find-bennach dræbes af Oksen Dond Cualnge og deles af denne i 7 Dele) *tuc a lón co hÁth Luain . . . a cridi co Dún Crom 7 a drond co Druing* (v. 1. *Droind, Droing*) *nAsail 7 a leas co hInis Glais* »den bragte dens lón (i gamle Glossarer sat = *tóeb* »Side«, *les* »Hofte«) til Áth Luain, dens Hjærte til Dún Crom og dens *dronn* til Dronn Asail og dens *les* (»Hofteparti«) til Inis Glas.« Det er neppe tilfældigt, at *dronn* her nævnes umiddelbart foran *les*.

Det afledede Adjektiv *dronnach* (nyirsk *dronnach*) »pukkelrygget« forekommer:

Lebar Brece (Pass. and Hom. 2788): *robádus dronnach ó ruccad mé* »jeg var pukkelrygget fra Fødselen af«.

Paa disse Paralleler til Volsse-Fortællingens Offerritus lægger jeg den største Vægt, da de, som vi senere skal se, sætter os istand til at finde en indre Sammenhæng mellem denne Ritus og Fløksand-Indskriften.

Der melder sig nu flere Spørgsmaal, som det ikke er muligt med Sikkerhed at afgjøre i alle Enkeltheder. Ét af disse kan vi imidlertid ikke komme forbi her, og netop ved dette har vi, som det synes, Midler til at naa et Stykke paa Veien til dets Løsning. Det er Spørgsmaalet om, hvem det dunkle guddommelige Væsen (eller de guddommelige Væsener) er, hvis Navn er skrevet 'Maurvir', hvortil videre i vor Sammenhæng maa slutte sig Spørgsmaalet om en mulig fast Forbindelse mellem 'Maurvir' og »Lin og Løg«.

Angaaende 'Maurvir', som i Offer modtager Heste-Phallos'en *Volsi*, er to forskellige Meninger kommet tilorde. Den ene, som hævdes af Heusler (Zeitschr. d. Ver. f. Volksh. XIII) gaar ud paa at opfatte *M.* som et Hankjønnsord i Ental, altsaa som Navn paa en enkelt mandlig Guddom. Den anden, som har faaet sin udførligste Begrundelse hos Wolf von Unwerth (»Eine isländische Mahrensage«,

Lismore Lives of Saints 3652: *daela dubha dronn-móra* »sorte Biller med store dronna (paa Ryggen)«.

Fra Blasket har Marstrander optegnet Ordet *dronn* i følgende Former: Nom. sg. *druinn* (den gamle Akk.), Gen. *druinne*, Pl. *dranna* og *draoinneacha*. Eks.: *tá droinn air* »han er pukkelrygget«; *tá droinn air mo chois* »jeg har en Hævelse paa Foden«; *an druinn is an truball* (d. e. *tearball*) »Dronn'en og Halen« (her det høie Bagparti paa Koen).

Heraf irsk *dronnóg* (mansk *dronnag*), Blasket *druinnéog* »Pukkel, høieste Del af Rygpartiet paa Dyr, Hofteparti«.

Skotsk *dronn* gjengives af Marstrander ved: »Korsryg, Gump, Lænd, Hofteparti (paa Dyr)«. Hertil Afledningen *dronnag*.

Sommerfelt har aldrig hørt Ordet under et længere Ophold i Donegal, men bemærker, at det, at dømme efter Dinneen's Mod. Irish-English Dict. [*dronn* f. gen. *druinne* 'a hump on the back, a bent state of the back'; *tá dronn air* 'he has his back bent (not necessarily permanently)'], maa være almindeligt i Munster. Han tilføier følgende Eksempel fra den ældre Litteratur: *dronnmhar* »great-chined« Acallamh na Sénorach 453 (Ir. Texte IV, 1).

Marstrander støtter den Antagelse, at færøsk *drunnur* er laant fra Irsk, baade ud fra det irske Ords Form og ud fra dets Anvendelse:

»*Dronn* er i irsk femin. I de obl. kasus ombytter det i singularis *o* med *u*; ordet maatte følgelig i oldn. vise *u*; sml. *lurkr* av *lorg*, dat. *luirg*, *lung* av *long*, acc. dat. *luing*, gen. *luinge*«.

Under *dronnuinn* f. har Highland Society Dictionary bl. a. følgende: »A rump, the Bard's portion of the mutton, on receiving of which any one is obliged to compose a verse.«

En anonym — men i mange Henseender aldeles fortræffelig skotsk Ordbog, hvis 2det Bind udkom i 1902 (»A Gaelic Dictionary, publ. by E. Macdonald & Co., at the Gaelic Press, Herne Bay), har under *dronn* bl. a. følgende: »At weddings, the man to whom the *dronn* would come, was obliged to make a verse, or *an dubh chapall* [=den sorte Hest] would be on him« (II 363). —

Der synes tydelig at være en direkte Sammenhæng mellem den færøske og den skotske Bryllupsskik; men hvor denne har sine Rødder, om paa nordisk eller paa keltisk Grund, er endnu ikke udredet; selve Ordet *dronn* (fær. *drunnur*) beviser intet afgjørende i denne Henseende. Dette Spørgsmaal er imidlertid af underordnet Betydning i vor Sammenhæng. Til Belysning af en Runeindskrift fra saa gammel Tid som 4de Aarh. maa det være berettiget at drage ind i Undersøgelsen Stof baade fra germansk og fra keltisk Omraade; ved Tiden omkring Kristi Fødsel tør man nemlig med ganske stor Tryghed regne med et temmelig ensartet nordvesteuropæisk (keltisk og germansk) Kulturomraade.

[I Anledning af Sammenhængen mellem Genitalia og Hale — det sidste maaske fra først af kun en Euphemisme eller et »Tabu«-Ord for Phallos (jfr. norsk *svans* i denne Betydning opgivet fra Arendal og Kragerø) — har Professor S. Eitrem henvist til Geoponica (ed. Beckh, Lips. 1895) 13,3 og 19, 5, 4, samt til Mannhardt, Mythol. Forsch. S. 191 Anm. 1 (»Der Rehschwanz geht herum«). Jfr. Eitrem's Skrift »Beiträge zur griechischen Religionsgeschichte. II.«]

Wörter und Sachen II, 1911, S. 161—182) og som ogsaa hyldes af Finnur Jónsson (Lex. poet.), gaar ud paa at opfatte *M.* som et Hunkjensord i Flertal (*mørnir*), altsaa som Navn paa en hel Gruppe af kvindelige Guddomme.

Ved Valget mellem disse to Opfatninger kunde det synes at veie noget, at et Hunkjensord *mørn* f. ellers er vel kjendt fra den gamle Digtning, nemlig i Betydningen »Troldkvinde« (se Heusler S. 35, v. Unwerth S. 179 f.)¹⁾. Men til den anden Side maa man med Heusler betone, at »Kultus von Riesinnen oder Riesen . . . für das nordische Heidentum nicht glaubhaft bezeugt [ist]« — heller ikke gennem v. Unwerth's Udviklinger om mareagtige Væsener (*mørn* er ifølge v. U. beslægtet med oldn. *mara* f.), som har visse Berøringer med de Afdødes Sjæle, til hvem man vender sig for at fremme Frugtbarhed ude paa Marken og inde paa Gaarden. Opfatningen af *mørnir* som f. pl. staar saaledes for mig som ikke blot ubevist, men ogsaa som meget lidet sandsynlig.

Anderledes er Forholdet for den anden Opfatnings Vedkommende.

Heller ikke et *Mørnir* (*Mørnir*) m. vilde staa isoleret i det gamle Sprog. Foruden i Vølsa þáttur forekommer paa to Steder i den norrøne Litteratur et Hunkjensord '*maurnir*':

1) I Sn. E. (Pulur) I 567, II 477. 560. 620 anføres *maurnir* (-av-) blandt poetiske Benævnelser paa Sværd²⁾.

2) I en Nidvise, som Islændingerne digtede om Kong Harald Blaatand, fordi dennes Forvalter Birger havde bemægtiget sig et strandet islandsk Skib, heder det (Heimskr. I 316):

Þás sparn á mó 'mavrnis'
mordkunnr Haraldr sunnan,
varð þá Vinda myrðir
vax eitt, í ham faxa,

1) 1) Sn. E. (Pulur) I 552, II 471. 555. 615: *mavrn* 748, *mørn* 757, *morunn* 1eβ, *niorn* R. T., blandt Troldkvinde-Benævnelser, og i Overensstemmelse dermed 2) i Omskrivning for »Øks« *mørnar hlakkar* i et Vers i Sturl. s (Skjaldedigtning II A 142, B 152) og 3) i Omskrivning for Jætten Þjazi, Skadi's Fader, i Haustl. 6 (Sn. E. I 310): *fadir morna* R. W. ('potest vero in utroque legi *niorna*') *fadir mornar* T., og i Haustl. 12 (Sn. E. I 314): *fadir mornar* (eller *niornar* R. W. [T. ?]). 4—5) Ogsaa i to Vers af Einar Gilsson fra Midten af 14de Aarh., Bisk. s. II 26 og II 85 (Selkolluvisur 14), bør *mørn* helst tages i den i Skaldedigtningen vanlige Betydning »Troldkvinde« (se nedenfor). 6) I Þórsdr. 7 har *mornar* (Gen.) været opfattet dels som Elvenavnet *Mørn*, dels som *mørn* »Troldkvinde« (jfr. v. Unwerth S. 179 f.).

Til Nr. 5: W. v. Unwerth søger at vise, at *mørn* i Selkolluvisur har betegnet et mareagtigt Væsen. Han kan imidlertid kun siges at være naaet til at godtgjøre Muligheden af en saadan Opfatning, hvad han ogsaa selv synes at indrømme; noget bindende Bevis er ikke leveret. Og den af v. Unwerth fremhævede Mulighed støder paa en Række Vanskeligheder. Navnlig forekommer det mig betænkeligt, at han for Islands Vedkommende i 14de Aarh. hævder Muligheden af Aftigelser mellem de folkelige mythiske Forestillinger og Digtningens Mythologi. Digtningen er paa Island ægte folkelig — jeg behøver bare at minde om Rimernes brede Plads i Folkelivet —, og man gjør sikkert rigtigt i ikke uden tvingende Grunde at antage, at dens mythiske Væsener har kunnet være i betydelig Grad afvigende fra Folketroens.

2) Professor A. Torp har nævnt for mig, at dette Ord kan være dannet til *merja*, at knuse, og den samme Etymologi er uafhængig fremsat af Hj. Falk, Altnord. Waffenkunde S. 56. — Jeg forstaar ikke, hvad der har bevæget Heusler til med Bestemthed at erklære: »Das Wort *mørnir* muss zu der ersten Art [3: »richtigen Eigennamen«] gehören; es braucht also nicht die sprachliche Bedeutung 'Schwert' von Anfang an gehabt zu haben«.

*en bergsalar Birgir
bøndum rækr í landi
(þat sá öld) í jöldu
óríkr fyrir líki.*

Af de Haandskrifter, hvori Visen er overleveret, har K og F 'maurnis', hvilket aabenbart er det rette i Modsætning til 'maurnir' J 1, en let forstaaelig ubetydelig Forvanskning, og 'maurnar' i Jómsvíkinga saga AM. 291 4to, hvor en almindeligere Ordform er indsat istedenfor en sjeldnere. Det synes mig derfor ikke heldigt, med K. Gíslason og F. Jónsson at læse *á mó marnar* (Gen. af Elvenavnet *Mørn*), d. e. »paa Bølgehesten, Skibet«, saa meget mere som denne ret store Ændring kun kan støttes ved det i Snorra-Edda's þulur overleverede Hestnavn *mór*.

Heller ikke fra Menings Side er denne Rettelse tiltalende. Finnur Jónsson¹⁾ forklarer Nidvisen saaledes:

*Þás morðkunnr Haraldr sparn sunnan á *marnar mó í ham faza, þá varð Vinda myrðir vax eitt, en Birgir óríkr, rækr bøndum bergsalar í landi, fyrir í jöldu líki; þat sá öld.* »Da den kampberømte Harald begav sig sydfra paa skibet i en hingsts skikkelse, blev vendernes banemand kun til voks, men den afmægtige Birger, hvem guderne forfølger i landet, gik foran i en hoppes skikkelse. Det har folk seet.«

Med rette indvender Heusler (S. 37) herimod: »Aber die Worte 'in Gestalt eines Hengstes' nebst dem Inhalt der zweiten Halbstrophe . . . fordern doch wohl für das *sparn á mó mornis* einen andern Sinn als . . . 'begav sig ud på skibet' (FJ.). Die schimpfliche Handlung, die dem König angedichtet wird, soll er doch wohl nicht auf dem gestrandeten Schiff begangen haben! Man ahnt, dass hinter *mornis mór* eine in den Zusammenhang passende Verblümtheit steche. Aber welche, entzieht sich meiner Ratekunst. Daher wissen wir nicht, ob das Wort *mornir* an diesem zweiten Fundorte 'Schwert' bedeutet oder irgend etwas andres.«

Jeg tror, man kan komme til en bestemtere Opfatning af, hvad der stikker i Kenningen *á mó mornis*. Situationen er jo denne: Folk har seet Birger foran i en Hoppes Skikkelse og Kongen efter i en Hingsts Skikkelse, og det latterlige, som her forener sig med det afskyelige²⁾, er, at Kongen blev *vax eitt* (blød som Voks). Men da maa vel den eneste naturlige Forklaring, som passer nøie ind i Sammenhængen, være den, at der i *mór mornis* foreligger en Omskrivning for Hoppens Bagdel. Dette opnaar man ved at tillægge *mornir* Betydningen »(Heste-) Phallos«; dennes 'Mo' eller Grund er Hundyrets (Hoppens) Bagdel.

Naar Strofen opfattes paa denne Maade, kan *sparn* ikke ogsaa være Prædikant i 2den Halvstrofe; her er da et Verbum af almindeligere Indhold udeladt, ligesom t. Eks. i Eiríks saga rauða 16.²² (Haandskr. B): *slógu þá konur hring umhverfis, en Þorbjörg uppi á seidhjallinum*. — *Sunnan* i Linje 2 kan vel neppe forbindes med *morðkunnr* »sydfra (som *Vinda myrðir*) kampberømt«, men synes at maatte

¹⁾ Heimskr. IV 86; Skjaldedigtning I A 176, B 166.

²⁾ Jfr. Gísla saga Súrssonar, Gíslason's Udg. (1849), S. 6; Bjarnar saga Hitdœlakappa Kap. 17.

gjængives ved: kommende sydfra. Man tør neppe tænke paa, at det vanærende skulde øges derved, at Birger og Harald har vendt sig mod Nord, mod Troldverdenen.

Et *mørnir* m. »Phallos« er vel etymologisk samme Ord som *mørnir* »Sværd«. Ikke saa at forstaa, at man, om den S. 656 Amn. 2 nævnte Etymologi er rigtig, er nødt til ogsaa at tillægge det første Ord en Betydning 'merjandi' ell. lign.; Forholdet kan jo godt være det, at den nævnte Legemsdel er bleven benævnt efter et Redskab, hvis Navn er beslægtet med *merja*. Jfr. *beytill* m. »Penis« til Verbet *bauta* »slaa, støde« og *bautadarsteinn*¹⁾ »Bautasten«, hvorom nu i vestnorske Dialekter bruges Benævnelsen »Svær« eller »Resa-Svær« (d. e. Jættesværd), samt »Kniv« = »Penis« (Optegnelse fra Arendal og Kragerø); fremdeles t. Eks. lat. *hasta* i samme Betydning (Priapea 43,4 [hvortil Professor Eitrem har henvist]).

Den her foreslaaede Forklaring af *mørnir* hjælper os ikke bare til en dybere Forstaaelse af Islændingernes Nidvise, men den synes ogsaa at faa Betydning for Spørgsmaalet om *Mørnir* i Volse-Visernes Omkvæd.

Forsøgsvis kan vi nu i '*Piggi Mørnir þetta blæti*' indsætte en oprindelig Betydning af *Mørnir* = »Phallos«. Det vil sige: Det høiere guddommelige Væsen, som ifølge Volsa þáttur dyrkes ved et Phallos-Offer, har selv engang været ret og slet en Heste-Phallos, som har dannet Midtpunktet i en Kultus. Her er vi da saa nær de tidligere anførte Høst- og Bryllupsskikke, hvori vi har seet Udløbere af en Phallos-Dyrkelse, som det maa synes muligt at komme. Heste-Phallos'en har indesluttet i sig Avlekraften i Dyreverdenen paa samme Maade, som »det sidste Neg« eller den deraf tildannede menneskelignende Skikkelse (jfr. *Bovi*, Straadukken med Belte og Mandshat, med hvem Kvinderne danser under uhøviske Lader i gammeldansk Barselgilde, A. Olrik, Danske studier 1907 S. 175 f.) egentlig har indesluttet i sig Spirekraften i Planteverdenen. Den gik ved Høstgildet (og Bryllupsgildet) omkring og var Gjenstand for guddommelig Dyrkelse under en Liturgi, hvorved bestemte Vers har været fremsagte (maaske helt eller delvis improviserede) af Gildets Deltagere. Den primitive Kults Modsvarighed til *drunnur* i den færøske Bryllupsskik var *Mørnir*, Phallos.

Senere har *Mørnir*, Phallos, delt Skjæbne med de andre Vætter, som raadede for Vækst i Plante- og Dyreverdenen. Spirekraften og Avlekraften indordnedes under høiere guddommelige Væsener, fremfor alt Frøi (*Freyr*, som ifølge Sn. E. I 96 *ræðr fyrir regni ok skini sólar og þar með ávexti jarðar*, = *Fricco cum ingenti priapo*, som ifølge Adam af Bremen i Uppsala paakaldes i Bryllupper, = Lappernes »Weraldin Ollma«, »Varalden Olmay«, til hvis Træbillede fæstes den ofrede Rens Membrum²⁾). Imidlertid holdt den phalliske *Mørnir*-Dyrkelse sig i det ydre uforandret; men de religiøse Forestillinger, som knyttede sig til denne Kultus, kunde ikke undgaa at paavirkes af Guden — Frøi eller en anden væsensidentisk Guddom. *Mørnir* kunde ikke længere betragtes som selve Gudevæsenet, men blev — under Indflydelse fra høiere Kulter, hvori Offer indtog en fremtrædende Plads — opfattet som et Offer til Frugtbarhedsguden.

¹⁾ Ifølge mit Forslag hos S. Eitrem, Hermes und die Toten (Chr.a Vid.-Selsk. Forhandl. 1909 Nr. 5) S. 68 sammensat med **bautuðr* m. »Støder«, 3: Phallos.

²⁾ Svenska landsmålen XVII, 2 (H. 67) S. 65 ff.

I Velse-Stroferne har saaledes affeiret sig forskjellige Lag i den religions-historiske Udvikling: Navnet *Mornir* er bibeholdt fra den primitive Dyrkelse af Phallos, som lever igjen i phalliske Høstskikke og i den færøske Bryllupsskik. Derimod tilhører Omkvædet

*þiggi Mornir
þetta blæti!*

et yngre Trin, da *Mornir*, identificeret med Frugtbarhedsguden, tænktes at modtage Hestephallos'en i Offer. Paa dette yngre Trin har *mornir* som Appellativ været uddød i Sproget, saaledes at man for »Phallos« maatte anvende andre Ord, som *Volsi*, *beytill*, *vingull*.

Heusler bemærker om den høiere Guddom, som skjuler sig under Navnet *Mornir*: »Dass . . . die Gottheit, zu deren Ehren man das membrum umreichte . . .¹⁾ eine phallische, eine Fruchtbarkeitsgottheit war, möchte man allerdings annehmen, und man denkt dann zunächst an Freyr (Munch, Norr. Gude- og Helte-Sagn² S. 19. Bang, Den norske kirkes hist. S. 9. Detter-Heinzel . . . [Beitr. 18, 552 ff.]), der durch das vielberufene Zeugnis Adams von Bremen empfohlen wird; der als Opfergott beim Herbstgelage teils allein (Gíslasaga S. 27), teils neben andern Göttern (Hkr. 1, 187) genant wird, und dem ausserdem Pferde geheiligt wurden (Flat. 1, 401. Hrafnkelssaga S. 5).« Men — fortsætter han efter en Digression om *mornir* — »eine Brücke nach dem Freyr hinüber weiss ich nicht zu schlagen«.

Denne Bro, som Heusler og andre Forskere har skimtet, synes at tegne sig med tydeligere Omrids, naar man i Velse-Visernes *Mornir* og i Nidvisens *mornir* ser ét og samme Ord, etymologisk identisk med det overleverede *mornir* »Sværd«, og tillægger dette Betydningen »Phallos«. Deri, at den her begrundede Formodning er istand til at bringe Klarhed paa én Gang i Nidvisen og i det flokede *Mornir*-Spørgsmaal, ser jeg et væsentligt Fortrin fremfor de ældre Opfatninger.

Det andet Spørgsmaal, som har trængt sig frem i vor Undersøgelse, var dette: Er der en fast Forbindelse mellem *Mornir*, Phallos, og »Lin og Løg«?

I Bondekonens Indledningsstrofe siges *Volsi*, Heste-Phallos'en, at være *lini gæddr*, *en laukum studdr*. Denne Strofe, som Heusler sammenligner med den gammelindiske *yājyā* »die zur Opferspende gesprochene Strophe, die den Gott einlud, vom Opfer zu geniessen«, gjør et ældgammelt Indtryk. Lin og Løg kan følgelig gaa langt tilbage i Tiden, maaske helt til den endnu rent primitive Dyrkelse af Phallos, og det synes da ikke betænkeligt at føre ogsaa Formelen »Lin

¹⁾ Udeladelsen af nogle Ord paa dette Sted i Citatet — »und (ursprünglich) auf dem Altar darbrachte« — kan tjene til at fremhæve min Afvigelse fra Heusler paa et Punkt i den religions-historiske Udvikling. Heusler regner kun med Phallos som Offer, ogsaa i den primitive Kultus, som gjenspeiler sig i Høstskikkene »aus dem Phallos, der ursprünglich eine Opfergabe war, macht unser Erzähler einen Fetisch, den die Bauersleute als ihren Gott verehren, und er stattet diesen Fetisch mit übernatürlicher Stärke und Dauerhaftigkeit aus« (S. 30). Efter min Opfatning behøver man kun at have at gjøre med en primitiv Kultus (Phallos gaar omkring ved Gildet og opbevares), hvis dertil knyttede Forestillingsindhold er blevet paavirket af en høiere Offer-Kultus. Om noget Alter behøver der da ikke at være Tale.

og Løg« tilbage til det Udviklingstrin, da den dyrkede Phallos bar Navnet *Mornir*. I ethvert Fald synes Forbindelsen af Lin og Løg i Volve-Viserne at maatte være mindst saa gammel som fra Fløksand-Indskriftens Tid (4de Aarh.), og der kan saaledes ikke være Tvivl om, at der er en Sammenhæng mellem Linjeparret *lini gæddr, en laukum studdr* (om *Volsi*) og Fløksand-Indskriftens *lina lauka*. Ogsaa i Indskriften ligger det — efter det forhaandenværende runologiske Materiale (se S. 651 f.) — nær at antage at »Lin og Løg« har haft magisk Kraft, og i begge Optegnelser nævnes »Lin« foran »Løg«, hvori vi tør se en speciel Overensstemmelse, som er at forklare deraf, at vi har at gjøre med et Udtryk fra en fast magisk-liturgisk Formel.

Saaledes har vi i Volve-Viserne fundet en Bekræftelse af den i det foregaaende udtalte Formodning, at *lina lauka* har udgjort en fast Forbindelse i den gamle Magi eller Kultus, og paa den anden Side synes det mig nu ogsaa ved Linjeparret *lini gæddr, en laukum studdr* gjort i høi Grad sandsynligt, at Volve-Viserne, som af Heusler antaget, indeholder ældgamle hedenske Bestanddele.

Dermed er der efter min Mening fundet en ydre Støtte for Volve-Fortællingens Phallos-Dyrkelse. Kauffmann's Ord (Archiv für Religionswissenschaft VIII S. 128) gjælder derfor ikke længere: at vi maa »diesen Phallusdienst so lange noch bezweifeln, bis für ihn irgendwo eine Parallele oder eine Stütze gefunden sein wird«.

Af *Volsa* páttur tør vi slutte, at »Lin [d. e. Linklæde] og Løg« hører hjemme i en phallisk Kultus og altsaa staar i Forbindelse med Symbolerne paa Naturens Frugtbarhed. Vor Opgave bliver derfor nu at undersøge, hvorvidt disse to Planter (eller noget deraf forarbejdet, saasom Linklæde) ogsaa andensteds forekommer i Sammenhæng med de frugtbargjørende Kræfter (Dæmoner, Guder) i Naturen.

Forst søger jeg at redegjøre for Løgens Stilling i denne Henseende.

Flere Løgplanter (*liliaceae*) har man fra gammel Tid af tillagt en *vis aphrodisiaca*. Dette har saaledes været Tilfældet med den i Syd-Europa, Kaukasus og Vest-Sibirien hjemmehørende *erythronium dens canis* L. Ved Hjælp af den hvide Lilje (*lilium candidum* L.) kunde man vinde Nymfernes Gunst (Propertius IV, 4, 25). Paa Island antages Hvidløg (*allium sativum* L.), som er stødt sammen med Koriander, at virke paa Kvinder som et Aphrodisiacum; sammesteds anvendes denne Plante til at stanse Menstruation og til at fremkalde Fødselsveer. Enkelte Steder i Tyskland har det været Skik, at Brudgommen paa Bryllupsdagen maatte bære paa sig Valeriana og Hvidløg for at undgaa Efterstræbelser af de Underjordiske. Se Schübeler, Viridarium Norvegicum I S. 324, 327, 336.

At Løgen, hvori man har seet et aphrodisisk Middel, har en bestemt Forbindelse med Frugtbarhedsguden, ser vi af den arkadiske Skik, som Theokrit (VII, 106) hentyder til: Naar der er for lidet Vildt, bruger Jægerne at piske Pan med Løg (*συλλαισιν*) paa Sider og Skuldre. Pan, Hyrdeguden, raader for Dyreverdenens Frugtbarhed; han har Berøringer med Priapos og bliver fremstillet som

en geil Buk (Gruppe, Griechische Mythologie [i Handbuch d. klass. Altertums-Wissenschaft] S. 1396).

Sammenhængen mellem Løgen og Frugtbarhedsguden fremgaar ogsaa af en anden græsk Ritus.

I Mai havde Apollon *Θαργήλιος*, Markfrugternes og Agerdyrkningens Gud, sin Fest, de saakaldte *Θαργήλια*, »ein Fest der Sommerwärme und der reifenden Feldfrucht, . . . aber auch eine Zeit der Sühnung von aller Schuld, damit Apollo die Stadt vor Pestilenz und anderem Unheil bewahre« (Preller, Mythol.³ S. 209 f.). »Zwei Sühnopfer, *φαρμακοί* genant, ursprønglich ein Mann und ein Weib, dann zwei Mænnere, . . . schliesslich wohl auch nur ein einzelner Mann, wurden feierlich durch die Stadt umgeföhrt, von dem den Zug erwartenden Volk mit Zweigen von Feigenbæumee und mit Meerzwiebeln ausgestæupt, wæhrend auf der Flöte die Choralmelodie des *κράδης νόμος* erklange, und zuletzt ausserhalb der Stadt getödtet«. Saaledes fremstillere Usener (Sitzungsberichte d. K. Akad. d. Wiss. Wien, Hist.-phil. Cl. 137, 3 S. 59 f.), tildels paa Grundlag af et Fragment af den satiriske Digter Hipponax¹⁾ (6te Aarh. f. Kr.), det ioniske Sonoffer i de lilleasiatiske Stæder.

En endnu anskueligere Skildring af dette Offer findes i den byzantinske Forfatter Johannes Tzetzes's omfangsrige filologisk-historiske Læredigt (12te Aarh.), som grunder sig — direkte og indirekte — paa tabte græske Forfattere. Hans Kilde for den følgende Beretning (Chiliades v. 726—61) er ligeledes den gamle Iambograf Hipponax.

En hæslic eller vanskabt Person blev udvalgt til at tage paa sig alle de Ulykker, som hjemsøgte Staten. Han blev ført til et Sted, hvor tørre Figener, et Bygbrød og Ost blev rakt ham. Efterat han havde nydt dette, blev hans Genitalia syv Gange pisket med Løg og Grene af Vildfigen og andre vildtvoksende Træer. Derpaa blev han brændt paa et Baal, som var opført af vilde Træers Ved, og hans Aske blev kastet i Søen.

Frazer, som omtaler denne Piskning med Løg i sit store Værk »The Golden Bough« III S. 126 f., bemærker hertil i Tilslutning til Mannhardt (Mythologische Forschungen S. 113 ff.), at de gamle tillagde Løgen en magisk, værnende og rensende Kraft²⁾. Man piskede ikke Pan med Løg for at straffe ham, men for at rense ham fra alt, som hindrede ham fra at øve sin Virksomhed som den Gud, der sørgede for rig Vildtbestand. Ogsaa naar Syndebukken (ved Thargelia-Festen) blev pisket paa Genitalia med Løg, har Meningen dermed ikke været den at øge hans Lidelser, men at sende ham som den aarlig til Undergang viede Frugtbarhedsguds Repræsentant livskraftig i Døden, forat hans Kraft kunde gaa over paa hans Efterfølger, den nye Gud eller den nye Legemliggjørelse af den gamle Gud, som tænkte straks at indtage den gamles Plads.

Denne Løgens Forbindelse med Frugtbarhedsguden lærer os at forstaa, hvorfor der er blevet tillagt denne Plante en særlig værnende og rensende Kraft.

1) Hipponax fr. 5 *βάλλοντες ἐν λειμῶνι καὶ ῥαπίζοντες κράδῃσι καὶ σκίλλῃσιν, ὥσπερ φαρμακόν.*

2) Jfr. Gruppe S. 889 f. Anm. 7.

Løgens Anvendelse som prophylaktisk Middel synes at være betinget af dens nære Sammenhæng med Kjønslivet¹⁾. Hos de gamle Grækere og Romere tillagdes de menneskelige Genitalia en overnaturlig, beskyttende Kraft²⁾, og alt hvad der tjente til at fremme disses Funktioner — saaledes den aphrodisisk virkende Løg — maatte derfor naturlig være i Besiddelse af den samme Kraft. Hertil kom tillige den Omstændighed, at man sikkert har været opmærksom paa Løgplantens (Knoldens) Lighed med Genitalia virilia (Testiklerne).

Det er derfor naturligt, at Løgen som prophylaktisk Middel i visse Forhold ligefrem træder i Stedet for Phallos (og Genitalia overhovedet).

Allerede i det foregaaende S. 654 er omtalt den tyske Skik, at Genitalia af et om Høsten slagtet Husdyr blev ophængt i Forstuen («auf der Diele») til næste Aar. Man synes saaledes at have tillagt disse Legemsdele en værnende Kraft.

Hermed kan sammenlignes, hvad Wuttke (Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart³ Nr. 127) anfører fra Bøhmen: »Die Zwiebel dient zur Wahrsagung; man hängt sie auch in die Stube über die Thür, damit sie (aber nur ein Jahr lang) die Krankheiten an sich ziehe«. Ligesaa bruger man i Syd-Tyskland at ophænge *allium victorialis* («Allermannsharnisch») i Sæterhytterne for at beskytte mod Trolddom. Hos Huzulerne, en ruthensk Folkestamme, har det været Skik at beskytte Hestene mod Maren ved at binde Hvidløg til Dørlaasene³⁾.

Navnlig Hvidløg (*allium sativum*) værner mod alslags Trolddom. Saaledes har Løg ifølge Sigrdrifumál 8 tryllekraftig Virkning imod ménblanden Mjød:

*Full skaltu signa
ok við fári sjá
ok verpa lauki í lgg;
þá ek þat veit,
at þér verðr aldri
meinblandinn mjóðr.*

»Bæger du signe, mod Svig dig vogt og læg i Drikken Løg; da, det ved jeg, vorder aldrig Mjød dig blandet med Mén« (Gjessings Overs.).

I Estland er fra nyere Tid optegnet den Skik, at man før Daaben pleiede at binde Brød, Penge og Hvidløg i Barnets Svøb, baade for at sikre det mod Trolddom, og forat det hele Livet igjennem ikke skulde mangle noget af disse

1) Jfr. *σκόροδον* [af *σκόροδον* »Hvidløg«] = *συννοιάζειν* hos Hesych, hvorpaa Professor S. Eitrem har gjort mig opmærksom.

2) Jfr. Jahn, Berichte über die Verhandlungen d. K. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. zu Leipzig. Philol.-hist. Cl. VII (1855) S. 28 ff. — Til Phallos-formede Stene paa frygiske Grave (A. Körte, Mittheilungen d. K. deutschen archäol. Instituts. Athen. Abth. XXIV, 1899, S. 7 ff.), mulig med værnende Kraft, svarer ifølge Prof. S. Eitrem de norske saakaldte »hellige hvide Stene«, som er fundne i Grave fra den ældre Jernalder og som er behandlede af Th. Petersen i Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1905 no. 8 (Trondhjem 1906). Jfr. ogsaa Helge Gjessing, Maal og minne 1915 S. 65 ff.; H. Schetelig, Oldtiden VII (1916) S. 76; J. Aaland, Norsk Folketekultur 1916 S. 73 ff. — Phallos med værnende Kraft har jeg fra Nordens Oldtid søgt at paa- vise i Arkiv f. nord. filol. XXVI S. 342 ff.

3) Denne Skik findes omtalt hos W. H. Roscher, »Ephialtes, eine pathologisch-mythologische Abhandlung über die Alpträume und Alpdämonen des klassischen Alterthums« (i Abhandl. d. philol.-hist. Cl. d. K. Sächs. Ges. d. Wiss. XX Nr. 2, Leipzig 1900) hvor Kaindl, Globus LXXII S. 255 a [?] er citeret som Kilde.

Ting. Ifølge Mannhardt's Formodning (Germanische Mythen S. 591 Anm.) er denne Skik kommen til Esterne fra Sverige¹).

Videre skal jeg for Løgens tryllekraftige Anvendelse i Danmark henvise til Feilberg's Artikler »Løg« og »Hvidløg« i hans jyske Dialektordbog. Her findes ogsaa en Række Citater fra ikke-nordiske folkloristiske Kildeskrifter.

Fra Norge nævner jeg, hvad Storaker anfører i sine utrykte Optegnelser²): Paa Søndmør havde man Løg i Æggevanedet »for«, som det opgives, »at faa Farve paa Paaskeæggene«. Denne Begrundelse tilhører uden Tvivl en meget sen Tid, da man ikke længere havde nogen klar Forestilling om Løgens værnende og styrkende Kraft³).

Derimod ved Wuttke³ (Nr. 127) at fortælle, at i Tyskland »Schnittlauch, bes. am Gründonnerstag gegessen . . . schützend [ist]«. Ogsaa her har altsaa Løgen Forbindelse med Paaskeeskikke, hvilket synes at gjenspeile et ældgammelt Forhold. Paaskeeskikkene er nemlig ved mange Baand knyttede til de Vaarfester, hvormed »Vegetationsdæmonen« feires, og ved dennes Kultus indtager igjen Æg (Paaskeæg) en vigtig Plads (jfr. herom f. Eks Mannhardt, Wald- und Feldkulte, passim). Ogsaa dette henviser til en speciel Forbindelse mellem Løgen og Dæmonerne (Guderne) for Naturens Frugtbarhed.

Efter tysk Folketro har Løgen ogsaa en videre Anvendelse som Værn mod Sygdom og Forhekselse (jfr. i det foregaaende S. 662); mod Maren beskytter man sig i Syd-Tyskland ved at lægge »Allermannsharnisch« (*allium victorialis*) paa Sengen. I nær Sammenhæng med denne Anvendelse staar den rensende Kraft, som man har tillagt Løgen. Et Eksempel herpaa omtaler Mannhardt (I S. 180) efter De Nore, Coutumes, mythes et traditions S. 149: »In Perigord hatte . . . zur Sommersonnenwende ein ganz eigentümlicher Brauch statt. Man reinigte die Zähne mit Knoblauch und zog dann ein Goldstück durch dieselben. Hierauf pflanzte man feierlich einen Maibaum und ass vom frischen Brode« [jfr. Hvidløg, Penge og Brød i den ovenfor nævnte estiske Skik]. Ogsaa her øiner vi saaledes en Forbindelse mellem (den rensende) Løg og Vaarskikke.

Dermed tror jeg at have redegjort for de vigtigste Sider ved Løgens magiske Anvendelse, og det turde af den foregaaende Udvikling have vist sig som noget helt naturligt, at Løgen i Vølsa þátrr anvendes til at styrke Offerphallos'en⁴).

Naar vi nu foreløbig kun holder os til Vølsa þátrr, maa det næste Spørgsmaal blive: Kan der fra andre Folks Gudsyndelse anføres Paralleler ogsaa til den Rolle, som Linet (o: Linduge) her spiller i en phallisk Kultus?

1) Paa 'itr lauc' i Helgakviða Hund. I 7 gaar jeg her ikke ind.

2) I Universitetsbibliotheket, Kristiania.

3) Ligesaa i Danmark, ifølge velvillig Meddelelse af Bibliothekar Kr. Kålund: »Angående løgs forbindelse med påskeæg erindrer jeg fra min barndom, at æggene kogtes indsvøbt i løgknoldens skælblade, hvorved de fik en smuk, brun-marmoreret farve (af min moder i en landlig præstegård kun anvendt som farvemiddel).«

4) Med Løgens Forekomst i Vølsa þátrr sammenligner Finnur Jónsson (Lex. poet.) videre Pétrsdrápa 8 (Skjaldedigtning II A 501 f., B 547), hvor der er Tale om aandelige Forhold: *strokin er lífs með laukum | lofsmið Péttri víða.*

Jeg kjender ingen Kultus, i hvilken saavel Løg som Linduge indtager en fast og fremtrædende Plads. Vistnok har der i ægyptisk Kultus været tillagt Løgen stor Betydning ved Dyrkelsen af den pelusiske Typhon, idet Kirkefædrene med Forfærdelse taler om den *Pelusiaca religio*, som forherligede Løgen (*formidolosum et horribile cepe*) og dens Virkninger (*crepitus ventris inflati*)¹⁾, og da Typhon (= Seth) som den phalliske²⁾, »i Lin indhyllede Osiris's«³⁾ Modstander tør tænkes at have været dyrket sammen med Osiris, kunde her mulig Lin og Løg have været forbundne i Kultus⁴⁾. Dette bliver dog for usikkert til, at vi tør bygge noget derpaa. Imidlertid ligger ikke den ægyptiske Osiris-Dyrkelse saa fjærnt fra Vølsa þáttr, som det ved en flygtig Betragtning kunde synes, og selv om ikke baade Lindugene og Løgen i den norske Vølse-Fortælling skyldes forhistorisk Paavirkning fra én enkelt Kultus hos et sydligere Folk, er det ialfald rimeligt at antage, at Lindugene (kanske ogsaa Løgen) tyder paa Sammenhæng med sydligere Gudsdyrkelsesformer.

I Osiris's Kultus fremhæver jeg et enkelt Træk, som er omtalt hos Plutarch (smst. 39). Efterat Nilen (som har optaget Osiris's Phallos og som derfor er »en Udflydning« af denne Gud) har »forenet sig med Isis, d. e. Jorden«, begynder den efterhaanden at udtørres, naar Nordenvindene beseires af Søndenvindene, naar Dagen maa vige for Natten og naar Jorden begynder at ligge tør og ufrugtbar. Da bærer Præsterne under en Sørgefest ud Osiris's Kiste, hvori det gyldne Skrin ligger, gyder deri friskt Vand, som de blander med kostbare Krydderier og Røgelse, og former deraf et Billede i en Maanes Skikkelse, som de klæder paa og smykker for at antyde, at de ved disse Guddomme forstaar Jord og Vand.

Som bekjendt, tør vi i Osiris's Kultus se en Parallel til den føniskiske Adonis-Dyrkelse, hvis mest karakteristiske Akt er en Sørgefest over den blomstrende Ynglings, Vegetationsdæmonens, Død, og videre til den frygiske Kultus, som var viet Attis og Kybele og i hvilken »den store Moders« Bad, hvorved Gudindens Vogn og Billede og andre Sacra tvættedes i en Flod, indtog en fremtrædende Plads.

Disse orientalske Kulter viser, som Mannhardt (Wald- und Feldkulte I—II) udførlig har paavist, »eine auffallende Übereinstimmung des Typus, eine hohe

1) Jfr. K. B. Stark, Gaza und die philistäische Küste, Jena 1852, S. 271; Gruppe S. 889 Anm. 7.

2) Typhon voldte Osiris's Død og sønderskar hans Legeme i 14 Stykker. Disse opsamlede Isis og begrov dem, efterhvert som hun fandt dem. Kun hans Membrum kunde hun ikke finde; thi Fiske i Nilen [som er »en Udflydning af Osiris«, Plutarch Isis et Osiris 38] havde fortæret det. »Isis lod da udføre og indvie en Phallos, til hvis Ære Ægyptierne endnu feirer en Fest«. Ved Pamyliifesten, en phallisk Fest, opstiller man et Billede med et tredobbelt Avlelem og bærer dette omkring (Plut. smst. 36).

I Templet i Mendes bevaredes »the phallus and the backbone of Osiris« (»Væderen i Mendes«); se E. A. Wallis Budge, The gods of the Egyptians, London 1904, I S. 496, II S. 65 f. Osiris er Mand-Guden *ⲛⲁⲣ' ⲉ̀ⲗⲟⲩⲓⲛ* (Budge II S. 128). I de ægyptiske Bønner for Legemets Udødelighed heder det: »My phallus is the phallus of Osiris« (smst. II S. 111); jfr. »the phallus of this . . . is Hāp; he cometh forth and raiseth himself up in heaven« (smst. II S. 110).

3) Jfr. *tectum lino . . . Osirin* Lucanus Phars. IX, 159. Hermed kan sammenlignes, hvad Plutarch (smst. 16) fortæller om det Træ, hvis Stamme havde gjemt Osiris's Kiste. Isis indhyllede dette i Lin og gjød Salver over det.

4) Det kan ogsaa nævnes, at Isis's Pleiesøn styrtede i Vandet og druknede, idet han greb efter en Løg.

Gleichartigkeit der Conception mit den nordeuropäischen Begehungen des Maibaums, Erntemais, Laubmanns, Maibrautpaars, Todaustragens«. Derved viser de ogsaa stor Lighed med de Ceremonier, hvormed Nordboernes Frugtbarhedsgudinde *Nerthus*, *id est Terra mater*, paa Tacitus's Tid dyrkedes, da disse Ceremonier, som Mannhardt har godtgjort, staar i den nøieste Sammenhæng med de nævnte nord-europæiske Vaarskikke. Om Nerthus's Dyrkelse hos 7 konfødererede Stammer i det gamle Danmark beretter Tacitus (Germ. 40) følgende:

»Paa en Ø i Oceanet findes der en ubesmittet Lund, og i denne er indviet en Vogn, som dækkes med et Teppe (*vehiculum veste contectum*). Præsten er den eneste, som har Lov til at berøre den. Han mærker, naar Gudinden er tilstede i dette hemmelige Gjemme (*penetrati*), og naar hun kjører afsted paa sin Vogn, som trækkes af Kjør, ledsager han hende under dyb Ærefrygt. Da er det glade Dage, og der holdes Fest paa de Steder, hun viser den Ære at komme til og tage Ophold paa; man gaar ikke til nogen Krig og tager ikke Vaaben i Haand; alt Jern er gjemt under Laas og Lukke; Fred og Ro er det eneste, man da sætter sin Hu til, saa længe indtil Gudinden har faaet nok af at færdes mellem Menneskenes Børn, og Præsten derfor bringer hende tilbage til det hellige Sted. Derefter bliver Vognen og Tepperne og, hvis man har Sind til at tro det, selve Guddommen tvættet i en skjult liggende Sø. Trælle gjør Tjeneste herved, dem Søen øieblikkelig sluger.«

I den af Tacitus beskrevne Nerthus-Kultus er Jordgudindens Bad et af de vigtigste Led. Heri har vi en Parallel til den ægyptiske (og frygiske) Ceremoni, hvorved Jordgudinden (Isis, Kybele) og den befrugtende Vandgud (Osiris) dyrkes. Og ligesom der gydes friskt Vand i det gyldne Skrin, saaledes tvættes Nerthus's »hemmelige Gjemme« (*penetrati*) i en skjult liggende Sø. Osiris drager om i Landet og lærer Folket milde Sæder uden at gjøre Brug af Vaaben; naar Nerthus kjører omkring blandt Menneskene, hviler alle Vaaben og der hersker Fred og Ro.

Foruden med de nordeuropæiske folkelige Vaarskikke har Nerthus-Dyrkelsen ogsaa Sammenhæng med de i den norrøne Litteratur omtalte Kulter, som var viede det nordiske Frugtbarhedsgudepar. Bedst kjendt i Kultus er dette fra Gunnar Helming's þáttur i Flateyjarbók (I 338), hvor Sviernes Gud Frøi og hans Præstinde eller »Kone« — et Sidestykke til Nerthus og hendes Præst — optræder¹⁾. Frøi er Nordboernes phalliske Gud, hvis Billede stod i Templet i Uppsala *cum ingenti priapo*, og til hvem Lapperne langt ned i nyere Tid har ofret Rensdyrets Phallos²⁾; til ham vides, som allerede nævnt, Heste at have været viede. Der er da tydelig Sammenhæng mellem hans Kultus og den phalliske Kultus (hvor en Kvinde er Hovedpersonen), som vi finder omtalt i Vølsa þáttur, og Vølse's »Kiste« tør sammenlignes med Nerthus's *penetrati* og videre med de eleusinske Mysteriers *ἄρρητον* og med Osiris's Skrin, der var formet som Phallos-Symbolet, Hornet.

1) Jfr. bl. a. mit Skrift »Det gamle norske ønavn Njarðarlög« (Chra. Vid.-Selsk. Forhandl. 1905 Nr. 5) S. 17 f.

2) Ol. Graan's »Relation« (udg. i Svenska landsmälen XVII, 2 [H. 67]) S. 65 ff.; jfr. K. Krohn, Finnisch-ugrische Forschungen VI S. 168 ff.

Saaledes finder jeg det ikke usandsynligt, at Linduge i nordisk Kultus (hvormed vel ogsaa tør sammenlignes Klædet, som dækkede Nerthus's Vogn)¹⁾ skyldes Indvirkning i fjærne førhistoriske Tider fra Oldtidens Kulturfolk. Derimod maa jeg lade uafgjort det Spørgsmaal, om Løgen i nordisk Phallos-Kultus er at opfatte paa samme Maade. Det synes mig ikke urimeligt at antage, at Løgens hel- lige Anvendelse er opkommen i Syden, hvor denne Plante spillede en stor Rolle som Næringsmiddel²⁾, og at den derfra i Gudsdyrkelse og Magi er trængt nord- over, mulig i den samme Strømning som den, der har ført hid op den høiere Kultus af Jordfrugtbarhedens guddommelige Repræsentant, som vi møder i den gammelgermanske Nerthus-Dyrkelse³⁾.

I Volsa þáttur forudsætter ikke blot Prosaen, men ogsaa det poetiske Udtryk *lini gæddr*⁴⁾, at der ved »Lin« menes Linduge, ikke selve Linplanten eller Dele af denne. Det er da rimeligt at antage, at »Lin« i den magisk-liturgiske Formel »Lin og Løg«, som vi kjender fra Fløksand-Indskriften fra 4de Aarh., fra de ældste Tider har været brugt om Linklædet, som i Kultus har rensende og styrkende Evne. Den samme Evne har efter nyere islandsk Folketro »hvidt ubrugt Lærred«, idet »Forløsningsstenene« (*lausnarsteinn*)⁵⁾ ifølge Eggert Olafsen (Reise igiennem Island I, Sorø 1772, S. 423) »skulle forvares i Hvede og indsvøbes i hvidt ubrugt Lærred og Liknarbælg (Kalve-Amnium)«, — »og«, tilføier Olafsen, »hvis de ikke behandles paa den Maade, tabe de deres Kraft«⁶⁾.

- 1) Et hvidt Klæde (vel af Lin) spiller en stor Rolle i Dyrkelsen af den finske og estiske Gud for Byg-Avl *Pellon Pekko* eller *Peko* (se M. J. Eisen, »Über den Peko-kultus bei den setukesen« i *Finnisch-ugrische Forschungen* VI S. 104 ff.; jfr. K. Krohn i »Finlands kulturhistoria I S. 28). Dette Gudenavn er egentlig det nordiske (eller gotiske?) Ord for »Byg«, oldn. *bygg*, sv. *bjugg*, for hvilket opstilles en nordisk Grundform **beggwu-* (derimod vestgerm. **bewu-*, ags. *béow*; Ordet er ikke overleveret i Gotisk, men maatte have en Form med *-ggw-*). Denne Guds Kultus er, som bl. a. Navnet viser, sikkert kommet til finske Folk fra Nordboerne (eller Goterne?). I Norden møder vi denne Specialgud for Byg-Avl i *Byggvir*, som i Lokasenna optræder som Frøi's Tjener; *Byggvir* tænkes som ganske liden (*þat it lilla* o. s. v. Lok. 44), ligesom *Peko* fremstilles ved et Voks billede af Størrelse som et 3 Aar gammelt Barn. Altsaa ogsaa her har vi sandsynlig et Eksempel paa Linduge i den nordiske Frugtbarhedsguds Kultus. Jfr. min Udvikling i Anledning af Stedsnavnet *Fillinsin* i Vaage, Gudbrandsdalen, i »Hedenske kult- minder i norske stedsnavne« I S. 103 ff.
- 2) Jfr. F. Woenig, *Die Pflanzen im alten Aegypten*, Lpz. 1886, S. 192 ff.
Plantenavnet »Løg« (oh. *louh*, ags. *læc*) viser, at Løgen har været kendt hos de germanske Folk, førend de blev udsatte for romersk Kulturindflydelse. Flere Løgarter er udbredte over hele Europa. Løgen kan derfor være bleven dyrket i Nord-Europa uden fremmed Indflydelse. Hoops (*Waldbäume und Kulturpflanzen im germ. Altertum* S. 465 ff.) antager, at »mindestens eine Allium-Art von den germanischen Völkern schon in der Zeit ihres engeren Zusammenlebens, also in den letzten vorchristlichen Jahrhunderten, kultiviert [wurde]«. Det samme gjælder ifølge Hoops (S. 370) Linet.
- 3) Jfr. Maal og minne 1909 S. 33 f. Ogsaa H. Hirt, *Die Indogermanen* II S. 508 f., 735 Anm. 1, antager, at Nerthus-Dyrkelsen skyldes Kulturpaavirkning sydfra.
- 4) Jfr. Anvendelsen af Verbet *gæða* i Eddadigtene, hvor det stadig bruges om at udstyre med Guldsmykker (*gulli, hringum, halsmenjum*) og kostelige Klæder (*gæddak [Scanhildi] gulli ok goðveffjum* Guðrúnarhvøt 16); se Gering, *Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda* Sp. 371.
- 5) Jfr. om *lausnarsteinn* de udførlige Oplysninger og Henvisninger hos F. L. Grundtvig, *Løsningsstenen*, Kbh. 1878, S. 47 ff.
- 6) Meget i moderne Overtro, som er knyttet til »Forløsningsstenene« — saaledes Opfatningen af dem som Han og Hun, hvoraf Hunnen skal have en mindre Sten inde i sig, som den skal

Denne Linklædets rensende og styrkende Evne¹⁾ bør vistnok sees i Sammenhæng med den overnaturlige Kraft, som nyere Folketro tillægger Linet, navnlig Linfrøet.

Linfrøet fremmer og værner alt voksende²⁾. Særlig oplysende er i denne Henseende følgende tyske Skik: Naar et Barn bliver stanset i Væksten eller ikke kan lære at gaa, lægger man det nøgent paa Grønsværet og strør Linfrø ud over Barnet og Grønsværet; naar Linet spirer, begynder ogsaa Barnet at vokse, eller det lærer at gaa. Denne Skik kan finde Sted om Vaaren, men navnlig er den knyttet til Sankthansaften.

En lignende symbolsk Handling, som har Hensyn til Frugtbarhed, er det, naar ifølge Storaker »Fæstemøen vigsles ved at have Linfrø i sine Sko (Laurvik)«, eller naar man i Danmark strør tre Haandfulde Linfrø over Plogen første Gang den tages i Brug om Vaaren.

Men videre har Linfrøet faaet en mere almindelig tryllekraftig Anvendelse, idet det bruges som Værn mod alle skadelige Væsener og i det hele taget mod alt Ondt.

Fra Norge anfører Storaker følgende: »Ved Ligfærd bør man strø Linfrø omkring Husene, efterat Liget er ført afgaarde; thi om den Døde skulde gaa igjen, kan han ikke naa længer end til Linfrøet (Odalen). Har man ikke gjort dette, og man mærker, at en Død gaar igjen, saa kan man strø Linfrø omkring Husets Vægge; da taber Gjengangeren Magt til at gjøre det »uroeligt« i Huset (Romerike).«

Fra Sverige og Danmark kjendes ogsaa den Overtro, at Linfrø beskytter mod Gjengangere; se Henvisningerne i Feilberg's Ordbog under »Hørfrø«. I det hele taget er ifølge dansk Folketro Linfrø virksomt mod alslags Trolddom. Saaledes mod Sygdom, som er frembragt ved Hekseri hos Mennesker og Dyr. Strør man Linfrø for en Heks, kan hun ikke komme over, og Hekse kan derfor holdes borte fra Huset, naar man strør Linfrø omkring dette (Feilberg, Fra Heden S. 36). Paa samme Maade værger man sig mod Mareridt. Mod Trolddom i det hele taget kan Huset beskyttes, naar man tre Torsdage i Rad strør Linfrø og Kirkegaardsmuld omkring det.

føde —, gaar uden Tvivl tilbage paa Plinius Nat. hist. XXXVI 149—151, hvor det om Aëtterne fortælles, at de altid forekommer sammen to og to, Han og Hun. Om en af de 4 Slags, som der skal findes af disse Stene, meddeler Plinius, at den indeholder sødt, snehvidt Ler, ligesom i Moders Liv, og smuldrer let; denne kaldes Hunnen og er fra Afrika. Hannen derimod, som er fra Arabien, er haard, ser ud som et Galæble eller har en rødagtig Farve og omslutter en haard Sten. — Her fremtræder disse Stene som Symboler paa kvindelige og mandlige Genitalia og har de Farver, hvorved disse karakteriseres. Hvis den Skik at indhulle *lausnarsteinn* i Lærred er gammel, tør vi heri se en Parallel til Völse-Kulten, i hvilken Phallos er *lini gæddr*.

Jfr. ogsaa dansk Dial. *kode* (egtl. Scrotum, Testikler), som anvendes om »stene indsyede i lærred, der bruges som sænkesten ved sildegarnet (Agger); ved pulsvåddet (Sall.)« Feilberg II 245.

- 1) Her skal endelig ogsaa mindes om hvidt Lærred (og Løg), omtalt som Værn mod menneskeædende Hekse (*Vila*) i slavoniske Folkeviser (Fr. S. Krauss, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908, S. 66, jfr. S. 37 og 250).
- 2) Jfr. Angelo de Gubernatis, La mythologie des plantes, Paris 1878—82, II S. 198 f.

Det i de to foregaaende Afsnit anførte turde være tilstrækkeligt til at belyse Løgens og Linets Forekomst i den phalliske Vølse-Kultus. Her maa, som nævnt, Sammenstillingen af Lin og Løg være ældgammel, og vi har da ogsaa af Fløksand-Indskriften fra 4de Aarh. lært de samme to allittererende Ord (**lina lauka**) at kjende som en fast Forbindelse, der sandsynlig er en Del af (Begyndelsesordene eller de to vigtigste Ord i) en Trylleformular. Denne har man vel brugt at fremsige samtidig med, at man foretog sig en eller anden Handling med Linklæde (eller Linfrø?) og Løg. Det fortjener Opmærksomhed, at ligesom Vølse-Kultens Hovedperson er en Kvinde, saaledes er det ogsaa en Kvinde, som har eiet — og vel til Tider baaret paa sig — den Gjenstand, hvori **lina lauka** er indridset. Altsaa paa den ene Side (1) Lin og Løg, anvendt af (2) en Kvinde i (3) en phallisk Kultus; paa den anden Side (1) **lina lauka** paa en Gjenstand tilhørende (2) en Kvinde. Hvis her Parallelismen er fuldstændig, skulde ogsaa Fløksand-Indskriften have Hensyn til (3) phalliske Forhold. Det kunde tænkes, at den Trylleformular, hvorfra **lina lauka** er en Del, netop var en *formáli Vølsa til dýrk-anar* (jfr. i det foregaaende S. 653), saaledes at vi, naar vi tager Hensyn til den praktiske Virksomhed, som den med Runer beskrevne Gjenstand har tjent, kan udmale os hele den Baggrund, hvorpaa **lina lauka** skal sees.

Det Benredskab, hvori **lina lauka** er indridset, har ifølge Schetelig's Oplysninger (i dette Værks Bd. III S. 32 f.¹⁾) sandsynlig været brugt til at tilberede Kjødssiden af Skind. Dette leder atter Tanken hen paa en Situation i Vølsa þátr: Hesten slagtes om Høsten og flaaes, dens Phallos afskjæres og opbevares *líni gæddr, en laukum studdr*.

For at faa frem en Forbindelse mellem »Kjotkniven« og dens Indskrift, som sikkert har Sammenhæng med et Udtryk i en af Vølse-Viserne, tager jeg ikke i Betænkning at benytte Vølsa þátr til at udfylde Billedet. Jeg tænker mig da en Situation som denne: Efter Høstslagtningen har Husmoderen faaet de afflaaede Skind til Bearbejdelse. Hun har med Kjotkniven rensset disse og har herunder tillige taget Vare paa Dyrenes Genitalia; endnu i nyere tysk Folkeskik ophænges i Forstuen det slagtede Dyrs Genitalia til næste Aar (jfr. S. 654). Denne Behandling af Genitalia var en hellig Handling, ved hvilken det gjaldt om at bevare og nyttiggjøre sig det slagtede Dyrs i Avlellemmet koncentrerede Livskraft. Under Tryllesange — maaske et Slags »Arbeidssange«, jfr. Tolkningen af Nr. 52 i det følgende — er vel Dyrephallos'en bleven afskaaren og er bleven indhyllet i Lin og omgivet (eller oprindelig kanske stoppet) med Løg (eller bestrøet med Linfrø og pisket med Løg?). Ganske naturlig har disse Tryllesange indeholdt de vigtige Ord »Lin og Løg« (**lina lauka**), som ogsaa er bleven indridsede med Runer i Kjotkniven for at vie denne til den hellige Handling og holde al skadelig Indfyldelse borte²⁾. End yderligere er Runernes Tryllekraft bleven øget ved den tilføiede (10de) Rune **a**, d. e. **alu**³⁾.

¹⁾ Udførligere i Bergens Museums Aarvog 1909 Nr. 6 S. 12 ff.

²⁾ T. Eks. fra Personer (Hekse) med »ondt Øie«; jfr. Afsnittet om Indskriftens Talforhold i det følgende.

³⁾ Paa de 3 Guld-Brakteater, som indeholder Ordene **lauka alu** (eller **al**), har »Løg« rimeligvis havt en mere almindelig rensende og værnende Kraft. [Jfr. Løg og Guld (Penge) forbundne i

Saaledes omtrent tænkte jeg mig, da jeg første Gang offentliggjorde Fløksand-Indskriften (1909), den faste, indre Sammenhæng, som der sikkert har bestaaet mellem Kjøtkniven og dens Indskrift¹⁾. Jeg vovede at formode, at man med selve Kniven tillige havde afskaaret det slagtede Dyrs Genitalia. Nogen bekvem Fremgangsmaade vilde dette i saa Fald vistnok ikke have været; men vi befinder os her udenfor det praktiske Livs Omraade, under Forhold, hvor en ældgammel nedarvet religiøs Skik kan have holdt sig fra mere primitive Kulturtilstande. Noget lignende er det, naar man i Sætersdalen lige til den sidste Tid har holdt fast ved Agerbrugsredskaber af Træ (»alle Verkegogner var av Tre; Jarn maatte aldri koma i Aakren«, J. Skar, Gamalt or Sætesdal IV S. 134), eller naar det i Beretningen om den Hævn, som Biskop Jón Arason's Datter Torunn tog efter sin Fader, heder: »*Það er og mælt, að hún Þórunn sjálf hafði riðið um vetrinn síðla suður, og setið uppþyr sjálf á meðan þrælur tveir nuddudu eða söguðu höfuðið af Christjáni skrifara, með hlandkjaralds edur kopps botni, honum til svívirðingar*« (Biskupa sögur II 451). Endnu nærmere ligger det at minde om den jødiske Om skjærelse, hvorved længe fastholdtes Brugen af Stenknive (2. Mos. 4,25, Josva 5,2 ff.).

Hvordan det nu end i Enkeltheder forholder sig med Kjøtknivens rituelle Brug ved Høstslagtningen, maa det betegnes som utvivlsomt, at der, som nævnt, har bestaaet en fast, indre Sammenhæng mellem Fløksand-Kniven og dens Indskrift *lina laukar*. Denne Opfatning støttes nu ved den i 1913 fremdragne, med

Folkeskikke S. 662 f. ?]. — De 3 Brakteat-Indskrifter, hvori *laukar* forekommer, opfatter derimod Th. v. Grienberger (Göttingische gelehrte Anzeigen 1908 S. 399) som Gave-Indskrifter, idet han anser *laukar* for et Mandsnavn.

- ¹⁾ Jeg vovede da ikke længere at fastholde det Forsøg paa at tilveiebringe en Forbindelse mellem Fløksand-Indskriftens Bestemmelse og den Virksomhed, hvorved Kjøtkniven har været benyttet, som jeg havde fremsat i et Foredrag, holdt i Kristiania Videnskabselskab 18. September 1908 (jfr. ovenfor S. 648 Anm. 1). Dette Forsøg skal her i Korthed refereres, da det streifer en Side ved Løgens og Linets Anvendelse, som ikke bør lades uomtalt:

Af Løgens og Linets (Linfroets) tryllekræftige Anvendelse fremhævede jeg navnlig, hvad der er anført i det foregaaende S. 662 f. (Hvidløg i Dørlaasene til Værn mod Maren; Løg i Sengen til Beskyttelse mod Mareridt) og S. 667 (Linfro anvendt mod Maren). [Mærkes kan ogsaa, at baade »Knoblauch« og »weisse Leinwand« efter slavisk Folketro værner mod de stærkt erotiske — og heri med Maren beslægtede (jfr. W. von Unwerth, Wörter und Sachen II S. 172 f.) — Hekse, ovenfor S. 667 Anm. 1.] Videre fandt jeg det i sproglig Henseende tiltalende at forklare Navnet paa den Guddom (*Mornir*), der i Offer modtager en Phallos, udstyret med Lin og opstøttet ved Løg, som en »mandlig Mare-Dæmon« (af **Marunia-*, til *mara* f. »Mare«; jfr. *apynja* til *api*). Derfor tillagde jeg *lina laukar* i Fløksand-Indskriften, som tydelig har Sammenhæng med Volse-Viserne, en værnende Kraft mod Maren. Naar Kjøtkniven forsynes med tryllekræftige Runer, var Hensigten dermed den, at disse Runers magiske Evne til at værne mod Maren skulde gaa over paa det Skind, hvormed Kniven kom i Berøring. Her mindede jeg om, at det i Egne af Tyskland har været Skik at lægge Løg paa Sengen for at værne sig mod Mareridt, og videre om, at Saueskindsfelden sikkert fra ældgamle Tider har været det almindelige Sengeoverbredselse i Norge, og kom da til det Resultat, at Kjøtknivens *lina laukar* tjente til at beskytte alle Husets Sengefelter, som tilberedtes af Husmoderen ved den med Runer beskrevne Gjenstand, mod Maren.

Mod denne Opfatning kan dog for det første indvendes, at den antagne Overføring af Tryllekraft fra de magiske Runer gennem Kjøtkniven til Skindfelterne, som tilberedtes med denne, er temmelig lang. Men dernæst bliver det ogsaa betænkeligt at forstaa *lina* i Fløksand-Indskriften om Linfrø, mens *lin* i Volse-Fortællingen, baade i Prosaen og i Viserne, er brugt om Linklæde. Endelig lider den antydede Etymologi af *Mornir* af forskellige Mangler, saaledes som det allerede er fremholdt i det foregaaende S. 655 ff.

Runer beskrevne Kjøtkniv fra Gjersvik i den nærliggende Bygd nordligst paa Tysnesøen, og til den anden Side lettes, som det synes, Tolkningen af Gjersvik-Indskriften i høi Grad ved den i Hovedsagen klare Runeindskrift paa Fløksand-Kniven.

Det staar nemlig for mig som utvivlsomt, at de 10 ᚱ-Runer, som danner et eget Afsnit af Gjersvik-Indskriften, skal sees i Sammenhæng med den af 10 Runer bestaaende Fløksand-Indskrift, hvis Hovedindhold udgjøres af de allittererende Ord **lina laukaᚱ**. Efter al Sandsynlighed indeholder da Gjersvik-Indskriftens andet Afsnit, R. 8—17 1 . . . 1, Ordene **lina laukaᚱ** forkortet skrevne (se S. 647 f.).

Det synes mig nu — i Modsætning til min Opfatning i første Udgave af Gjersvik-Indskriften — lidet lønnende at drøfte det Spørgsmaal, om Ordene l(in)a l(aukaᚱ) i Gjersvik-Indskriften har været skrevne forkortet 5 Gange hver (enten **lina laukaᚱ** 5 Gange eller **lina** skrevet 5 Gange, efterfulgt af 5 **laukaᚱ**), eller om man, med Støtte i enkelte gamle Versemaal, skal søge andre Løsninger, t. Eks. (i *galdratalag*¹⁾):

lina laukaᚱ

lina laukaᚱ

lina laukaᚱ lina

lina laukaᚱ lina.

Jfr. den ovenfor S. 629 anførte Strofe af Hávamál (155).

Vidste man med Tryghed, at der i Gjersvik-Indskriften forelaa en Galder, som ikke havde været indskrænket til Indridsning med Runer, vilde jeg ikke have betænkt mig paa at gjentage de Forsøg til Udfyldning, som jeg har fremsat i Bergens museums aarbok 1914—15 Nr. 4. Men jeg tør nu ikke benegte, at det kan være lige-saa rimeligt at tænke sig, at de 10 ᚱ-Runer ret og slet er mente som en med øget Tryllekraft foretagen Indridsning af de til en phallisk Ritus knyttede Ord **lina laukaᚱ**.

At Indskrifterne paa de to Kjøtknive fra Fløksand og Gjersvik har Hensyn til en phallisk Kultus, støttes ogsaa af Runerne selv, saaledes som det vil fremgaa af en Betragtning af Talforhold i Indskrifterne.

Skjønt der paa Fløksand-Kniven havde været godt Rum til det hele Ord **alu**, er dette dog ikke skrevet fuldt ud, men kun udtrykt ved Begyndelsesrunen **a**. Grunden hertil er neppe den, at Runeristeren er bleven afbrudt under Indridsningen, saaledes som Tilfældet er med mange af de ufuldendte Runerablerier paa Vægge og Søiler i vore gamle Kirker. Ved Fløksand-Indskriften, som er af tryllekraftigt Indhold, maatte det være Runeristeren magtpaaliggende at bringe den i fuldstændig Stand lige til de mindste Enkeltheder, forat den intet skulde tabe af sin magiske Virkning, og selv om man havde maattet forlade den ufuldendt, vilde man ved Benyttelsen af Kjøtkniven snart være bleven opmærksom derpaa og sørget for, at Runeindskriftens Tryllekraft fuldstændig sikredes.

¹⁾ Jfr. L. Fr. Löffler, Om några underarter av Ijóðaháttur (Studier i nordisk filologi IV, 1. V, 5, Helsingfors 1913—14).

Desuden er ved R. 10 **ᚱ a** at mærke, at Runen har en i de ældste Runeindskrifter enestaaende Form, idet øverste Kvist gaar ud fra Staven et langt Stykke nedenfor Toppen (se S. 650), og videre bør der mindes om, at denne Rune er skreven med langt svagere Rids end de to foregaaende Ord. Ved denne enestaaende Form og eiendommelige Indridsning kan R. 10 for Øiet være fremhævet som forskjellig i Indhold fra de to foregaaende Ord (**lina laukar**), hvorved denne Rune tillige tydelig betegnes som en Forkortning for et helt Ord (**alu**).

Men hvorfor er paa dette Sted forkortet Skrivemaade anvendt?

Forkortet Skrivemaade kjendes ogsaa fra andre Runeindskrifter af tryllekraftigt Indhold, saaledes fra Runeindskriften paa et Vævspjeld fra Lund (Skaane). I denne er, som jeg tror at have godtgjort i en egen liden Afhandling¹⁾, paa to Steder forkortet Skrivemaade anvendt, forat tilsigtede Talforhold, som øgede Runernes Tryllekraft, derved kunde fremkomme²⁾. Det ligger derfor nær at antage, at ogsaa den forkortede Skrivemaade **a** for **alu** i Fløksand-Indskriften skyldes Hensynet til et bestemt Talforhold, som man derigjennem har villet faa frem.

Ellers, hvor tilsigtede Talforhold er paaviste i nordiske Runeindskrifter, finder vi i Regelen Runegrupper bestaaende af 24 og af 16 (mulig ogsaa af 8) Tegn. Disse Tal staar i Forbindelse med Antallet af Tegn i den ældre og i den yngre Runerække, som er henholdsvis 24 og 16 (og med Antallet af Runer [8] i hver af de 3 »Ætter«, hvori den ældre Runerække var inddelt)³⁾. I Fløksand-Indskriften møder vi imidlertid ingen af disse, i selve Futharken betingede Talforhold, men vi har for os et nyt Talforhold (10), hvis magiske Betydning det gjælder om at paavise i andre Runeindskrifter af beslægtet Indhold.

En saadan Runeindskrift, bestaaende af 10 Runer, kan foruden Fløksand-Indskriften nævnes fra urnordisk Tid, nemlig Indskriften paa den lille Stenamulet fra Valby ved Kjøbenhavn. Efter den Tolkning, som jeg har givet af »Valby-amulettens runeindskrift«⁴⁾, falder denne, ligesom Fløksand-Indskriften, i to Af-snit, hvoraf det første, som er den egentlige Indskrift, bestaar af 9 Runer (**wjpr afunþ**, d. e. »mod Avind«), medens det andet udgjøres af en Rune **ᚱ R**, som efter min Formodning skal læses **algir*, d. e. »Værn, Helligdom«, idet **ᚱ**-Runens Navn i urnordisk Sprogform har været **algir* (hvilket — som Runenavn — havde Betydningen »Elg«); jfr. S. 600. Høist mærkelig er den Parallelisme, som Fløksand-Indskriften og Valby-Indskriften opviser: De 9 Runer **lina laukar** »Lin (og) Løg (med viende og værnende Kraft)« har tilsvarende i de 9 Runer **wjpr afunþ** »mod Avind (∴ Personer med »onde Øine«)«, og den 10de Rune **a(lu)**, som sandsynlig betyder »Værn«, svarer i Indhold nøiagtig til Valby-Indskriftens 10de Rune. Saa-

1) »Tryllerunerne paa et vævspjeld fra Lund i Skaane« (Christiania Vid.-Selsk. Forhandl. 1908. Nr. 7).

2) Dette benægter G. Neckel i en Anmeldelse i Anzeiger für deutsches Altertum XXXII S. 270. Neckel's Opfatning af flere Enkeltheder i Vævspjeld-Indskriften har jeg imødegaaet i Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7 S. 36 Anm. 1.

3) Se den ovenfor Anm. 1 citerede Afhandling S. 17 ff., samt mit Skrift »Om Troldruner«, Uppsala 1917 (= Fordomtima II, ogsaa indtaget i Tidsskriftet »Edda«, Bd. V S. 225 ff.).

4) I en Afhandling med denne Titel trykt i Chra. Vid.-Selsk. Forhandl. 1907 Nr. 6.

ledes støtter min Tolkning af Fløksand-Indskriften og af Valby Indskriften hinanden gjensidig¹⁾.

Men Overensstemmelsen i Indhold mellem disse to magiske Indskrifter viser sig ved nærmere Betragtning at være ikke mindre.

Mod det onde Øie værgede de gamle Grækere og Romere sig ved alt, som var *αλοχρόν*, først og fremst ved Phallos og ved Genitalia i det hele taget. I Norden har man fra gammel Tid af værnet sig mod det onde Øie ved at vise frem den blottede Bag, og denne overtroiske Skik har Berøringer med Anvendelsen af Phallos som prophylaktisk Middel²⁾. Videre maa mærkes, at Personer med »onde Øine«, gjerne har en erotisk Karakter og (efter nyere dansk Folketro) hovedsagelig findes blandt aabenbare eller hemmelige Skjøger (jfr. »skjøgesét« = skadet ved onde Øine).

Det er saaledes naturligt, at den magiske Indskrift fra Fløksand, som har Hensyn til phalliske Forhold, og Tryllerunerne paa Valby-Amuletten, som var indridset til Værn mod onde Øine, opviser nøiagtig de samme Talforhold og er fuldstændig parallelt byggede.

Naar vi nu paa Grundlag af disse to Indskrifter søger at uddrage almindelige Love, tør vi kanske formulere følgende Satser:

1. Magiske Runeindskrifter, som har Berøringer med *τὰ αἰδοῖα* eller Hensyn til erotiske Forhold i videre Forstand, kan bestaa af 10 Runer.

2. Disse Runeindskrifter kan falde i to Afsnit — paa henholdsvis 9 Runer og 1 Rune —, af hvilke det første henviser til Indskriftens specielle Bestemmelse (paa en Amulet Formelen »mod—«, paa en ved Runer viet Brugsgjenstand Hovedordene i Trylleformularen), medens det andet Afsnit bestaar af en tryllekraftig Rune, som er forkortet Skrivemaade for et Ord med Betydningen »Værn«.

Mulig vil man imidlertid indvende, at to Runeindskrifter, selv om de viser en Række Overensstemmelser i Indhold, Talforhold og Bygning, dog er for lidet Materiale til at uddrage almindelige Regler af; vi kan ikke være sikre paa, at ikke Tilfældet spiller os et Puds. Jeg indrømmer dette for den anden Sats's Vedkommende. Den første Sats er jeg derimod saa heldig at kunne Støtte ved en tredje Runeindskrift (fra Vikingetiden), som har bestaaet af 10 Runer og hvis Indhold har været erotisk — en Indskrift, som vi rigtignok kun kjender af Omtale i den norrøne Litteratur, men som desuagtet synes mig at maatte tillægges fuld Beviskraft.

I Egils saga (Kap. 72,10 ff., F. Jónsson's Udg., Halle 1894) fortælles, at Egil Skallagrimsson paa sin Vermlandsfærd tog ind hos en Bonde, hvis Datter laa i en haard Sygdom; hun havde *haft langan vanmátt, ok þat var kröm mikil; fekk hon enga nótt svefn ok var sem hamstoli væri*. Egil ransagede da Sengerummet,

¹⁾ Derimod foretrækker Th. v. Grienberger (i en Anmeldelse i Göttingische gelehrte Anzeigen 1908 S. 409) at opfatte R. 5—10 i Valby-Indskriften som ét Ord *afunþa*, af en Stamme paa *-þiz*, som dog ikke ellers er paavist i Germansk.

²⁾ Jfr. herom H. F. Feilberg, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XI S. 326, samt den Anvendelse, som jeg (i den S. 671 Anm. 4 nævnte Afhandling) har gjort af Feilberg's Sammenstillinger. Der kan ogsaa henvises til Tolkningen af *haha* paa Strøm-Brynet (Nr. 52).

hvor hun havde ligget, og fandt der et *tálkn* (Hvalbarde — kan ogsaa betyde Fiskegjælle) med Runer paa. Egil læste Runerne, *ok síðan telgði hann af rúnarnar ok skóf þær í eld niðr; hann brendi tálknit allt ok lét bera í vind klæði þau, er hon hafði haft áðr. Þá kvað Egill:*

*Skal-at maðr rúnar rísta,
nema ráða vel kunni;
þat verðr mǫrgum manni,
es of myrkvan staf villisk;
sá-k á telgðu talkni
tíu launstafi ristna;
þat hefr lauka lindi
langs oftreaga fengit.*

»Ingen skal riste Runer, naar han ikke forstaar at tyde dem rigtig; det hænder mangen Mand, at han tager feil af en dunkel (Rune-)Stav; jeg saa 10 Lønstave ristede paa det glattede *tálkn*; det har paaført Løgenes Lind (d. e. Pigen) en langvarig Kummer«¹⁾.

Senere kom det op, at den Bondesøn i Nabolaget, som havde ristet Runerne, »havde beilet til hende, men Torfinn [hendes Fader] vilde ikke gifte hende [med ham]; saa vilde Bondesønnen forføre hende, men hun vilde ikke; da troede han at riste Elskovsruner (*manrúnar*) for hende, men han havde ikke Kyndighed nok dertil, og han havde ristet for hende noget, som hun fik Mén af« (Kap. 76, 3).

Her hører vi i en Vise, som tillægges Egil, Tale om »Elskovsruner« (*manrúnar*), som en Mand har ristet for en Kvinde i den Hensigt at forføre (*glepja*) hende. Indskriften bestaar af 10 »Lønstave« (d. v. s. Runestave af skjult, dunkelt Indhold).

Saaledes møder vi her for tredje Gang 10-Tallet i en Runeindskrift af erotisk Art. Det var tydelig Hensigten med denne at vække Elskovslyst ved runeskrevene Trylleord, som havde en *vis aphrodisiaca*; under Indridsningen blev der dog begaaet en eller flere Feil, saa Runerne fik Tryllekraft i modsat Retning, idet de paaførte hende en lang tærende Sygdom (*krǫm*), som ogsaa indvirkede paa hende psykisk (jfr. *langs oftreaga*).

Det ligger nær at formode, at et af Indskriftens Ord har været *laukr* »Løg«; thi (Hvid)løgen, som har ydre Lighed med mandlige Genitalia (jfr. S. 662), virker efter Folketroen som et Aphrodisiacum (Island) og beskytter samtidig Kjønslivet mod skadelige Dæmoner; saaledes har det, som nævnt (S. 660), enkelte Steder i Tyskland været Skik, at Brudgommen paa Bryllupsdagen maatte bære paa sig Hvidløg for at undgaa Efterstæbelsers af de Underjordiske²⁾.

Jeg tænker mig da, at Egil paa Hvalbarden (eller Fiskegjællen) bl. a. har læst de 5 Runer *laukr* »Løg«, og at han ved dette Ord halvt ubevidst eller for

1) Visen er sidst udgiven af Finnur Jónsson, Skjaldedigtning I A S. 58, B S. 51.

2) Jfr. Linfrøets Kraft til at værne i lignende Forhold, idet Bruden efter norsk Folkeskik vies ved Linfrø (S. 667).

at kunne give Udtryk for en overlegen Spøg, som han alene kunde nyde, har ladet sig lede til at benytte netop Ordet for »Løg« i sin Omskrivning for »Kvinde«. Ellers forekommer »Løg« i poetiske Betegnelser for »Kvinde« forholdsvis sjelden; foruden *lauka lind* i Egils saga opfører Finnur Jónsson (Lex. poet.) kun: *lauka feima* i en Lausavísa af Vigfus Vigaglúmsson, fremsagt før Slaget i Hjørungavaag, hvori Kampens Leg og Elskovsleg modstilles (Skjaldedigtning I A 121, B 115); *lauka lind* i en Lausavísa af Ravn Aanundsson (smst. I A 198, B 188)¹); *lauka eik* og *lauka Vár* Gisle Sursson 4 og 33 (smst. I A 102. 108, B 96. 103); *lauka Lofn* i en anonym Halvstrofe i Laufáss-Edda (Sn. E. II 631, Skjald. I A 600, B 600)²).

I Egil's Vise maa det være berettiget at lægge Vægt paa *tíu*, som ikke gjør Indtryk af at være en otios Tilføielse til *launstafr*, som Digteren har foretaget blot for at skaffe Stavrim med *t-* eller for at udtrykke et ubestemt større Antal. At 10-Tallet i denne Strofe har en bestemt Betydning, fremgaar nu, synes det mig, af de to nævnte urnordiske magiske Runeindskrifter af beslægtet Indhold, som ogsaa bestaar af 10 Runer. Indre Grunde taler saaledes efter min Opfatning for Ægtheden af den citerede Lausavísa, som Sagaen lader Egil kvæde paa Vermlandsreisen. For Visens Ægthed har ogsaa Finnur Jónsson paa flere Steder udtalt sig (Egils saga, Kbh. 1886—88 S. XXIX, Halle 1894 S. XVIII, Litt. Hist. I S. 502, jfr. Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. Række XIX S. 127).

Paa dette Sted gaar jeg ikke ind paa at forklare nærmere 10-Tallets Anvendelse i magiske Runeindskrifter, hvis Indhold streifer *τὰ αἰδοῖα*³). Det maa være tilstrækkeligt, at der er pegt paa, at dette Talforhold (uden Tvivl at bringe

- 1) Uægte ifølge Björn M. Ólsen, Om Gunnlaugs saga ormstungu (D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter. 7. Række. Hist. og filos. Afd. II. 1), Københ. 1911, S. 48.
- 2) Ved det sidste Eksempel er at mærke, at Halvstrofen ogsaa indeholder *lín* i en Omskrivning for »Kvinde« (*línapaldr*):

*Hvé fyr leik, en lauka
Lofn kunni þat [þar Hskr.] stofna,
stórvænn, styrjar kenni,
stendr línapaldr mínum.*

D. e.: *Hvé stórvænn línapaldr stendr fyr leik mínum, en lauka Lofn kunni stofna þat styrjar kenni* »Hvorledes den skønne Kvinde hindrer min Glæde; det forstod Kvinden at foraarsage Kriegeren (mig)«. Jón Sigurðsson (Sn. E. III 196 f.) fremsætter den tiltalende Formodning, at Halvstrofen enten har tilhørt et Elskovskvad eller Begyndelsen af et Digt, som bliver at sammenstille med Jómsvikingadrápa.

Det kan ogsaa nævnes, at i Gisle Sursson's ene Vise (4) forekommer baade *laukr* (*lauka eik*) og *lín* (*hyll und lín*), og i det hele bør man vel spørge, om ikke en fast real Forbindelse mellem *lín* og *laukr* (som i Völse-Viserne) tildels kan have foresvævet Digterne der, hvor disse to Ord forekommer nær sammen. Jfr. ogsaa *laukr*, *siglutoppr* ; *lína* [f.], *eyru* blandt »heiti á skipi« i Snorra Edda's Þulur (Skjald. I A 673, B 668).

Derimod er det ikke let at forstaa, hvorledes Omtalen af »Løg« i Sveinsflokkur (Skjald. I A 423, B 393): *vas-a . . . sem manni mér lauk eða ol bari* skulde kunne blive af direkte Betydning i vor Sammenhæng. Her kan være Tale om en Drik tilsat med Løg (*lauk eða ol* »vistnok etskags hendiadys, lög og ol« hørte sammen; jfr. Sigdrífumál v. 8« F. Jónsson Heimskr. IV 177). I saa Fald kan dette Sted blive oplysende for det reale Forhold, som ligger til Grund for *laukr* i Omskrivninger for »Kvinde«. Derimod tænker Jón Sigurðsson (Sn. E. III 197) ved *Lofn lauka* paa »femina, cui cultura allii maxime demandata fuit«.

- 3) Jfr. herom min Udvikling i Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7 S. 40 ff., som imidlertid trænger baade at prøves nøiere og at uddybes ved fortsatte Enkeltundersøgelser.

i Forbindelse med Fingrenes Antal) er noget, som forener en bestemt Gruppe af magiske Indskrifter, og at der saaledes her er fundet en ny Støtte for den Opfatning af Fløksand-Indskriftens Indhold og Bestemmelse, som jeg i de foregaaende Afsnit har søgt at godtgjøre.

Analogien fra de magiske Runeindskrifter, hvori Tallene 24 og 16 spiller en Rolle (jfr. S. 671), taler — fremholdt jeg i 1909 — for, at de Phallos-styrkende Trylleord »Lin (og) Løg« i Fløksand-Indskriften har faaet sin Kraft øget derved, at Indskriften kom til at bestaa netop af 10 Runer. En Bekræftelse af denne Opfatnings Rigtighed har vi nylig faaet i Gjersvik-Indskriften, hvis andet Afsnit bestaar af 10 ᚦ-Runer, sandsynlig forkortet Skrivemaade af Ordene *lina* og *laukaṛ*, skrevne tilsammen 10 Gange (se ovenfor S. 670). Denne Indskrift frembyder dog ikke nogen direkte Parallel til Fløksand-Indskriften (og Valby-Indskriften), hvad den hele Indskrifts Bygning angaar (jfr. S. 645 ff.). Tilfælles med disse to Indskrifter har den dog maaske en Fordeling af tryllekraftige Runer paa to Afsnit. I ethvert Fald tør man dog vel sige, at man i Gjersvik-Indskriften har faaet et 4de Eksempel paa 10-Tallets Forekomst i den her omhandlede Gruppe af Runeindskrifter.

Naar undtages *a*-Runen R. 10, hvormed der er talt tilstrækkelig i det foregaaende Afsnit, indeholder Fløksand-Indskriften ingen for den eiendommelige Runeformer. Binderunen R. 9 kjender vi ogsaa ellers fra meget gammel Tid, idet den forekommer i Runeindskrifterne paa Kragehul-Spydstagen (i Ordet *erilaṛ*) og paa Varnum-Stenen (i Ordet *harabanaṛ*). I denne Binderune har *ṛ* faaet Formen *ᚦ* (ikke *ᚷ*), forat dens Kviste kunde anbringes paa samme Stav som *ᚦ*-Runens Kviste. Da Lydforbindelsen *ar* er overordentlig hyppig i urnordisk Sprog, tør det tænkes, at Runeformen *ᚦ* (for ældre *ᚷ*) først er opkommen i Binderunen for *ar*¹⁾. At dette maa være skeet i meget gammel Tid, ser vi navnlig af Kylfver-Indskriften fra Gotland (som efter de svenske Arkæologers Kronologi ikke kan være yngre end fra omkr. 400)²⁾, hvor *ṛ* endog som selvstændig Rune har Formen *ᚦ*. Denne tidlige Optræden af Runeformen *ᚦ* maa nu synes os mindre paafaldende, da vi fra Vest-Norge har lært *ᚦ* (rigtignok i en Binderune) at kjende fra 4de Aarh.

Fløksand-Indskriftens *k*-Rune (i *laukaṛ*) er den ældste kjendte Form for denne Rune i Norden. De noget senere Brakteat-Indskrifter (som indeholder det samme Ord *laukaṛ*) har alle en mindre oprindelig Form for *k* (se S. 650), som har nøie tilsvarende i de ovenfor nævnte Indskrifter fra Kragehul og Varnum. Begge

1) Paa Fløksand-Indskriftens Tid har det vistnok været almindeligt at skrive *a* og *ṛ* sammen som Binderune. Binderunen R. 9 behøver da ikke med Flid at være valgt af Hensyn til tilsigtede Talforhold i Indskriften.

2) »Kylfverstenen. En 24-typig runrad. Af Otto von Friesen och Hans Hansson« (Antikv. tidskr. f. Sverige XVIII, 2, 1905). Jfr. dette Værks Indledn. S. 6—9. Navnlig paa Grund af *ṛ*-Runens Form i Kylfver-Indskriften var Bugge tilbøielig til at sætte denne til »omkring 600 eller lidt tidligere«; »men«, tilføier han, »jeg indrømmer, at mine Grunde herfor ikke er afgjørende, og jeg modtager med Taknemlighed Arkæologernes Bidrag til Tidsbestemmelsen«.

disse Indskrifter sættes af Wimmer (Runenschrift S. 303) til første Halvdel af 6te Aarh.¹⁾, medens de svenske Arkæologer henfører Kragehul-Fundet til Tiden omkring 400; jfr. H. Schetelig i Bd. III S. 36.

Hvad Fløksand-Indskriftens Tid angaar, er vi hovedsagelig henviste til de Bidrag til Tidsbestemmelsen, som Arkæologerne kan give os. Hverken de sproglige eller palæografiske Forhold i Indskriften taler imod at henføre den med Schetelig (Bd. III S. 28 ff.) til 4de Aarhundrede.

Den kulturhistoriske Interesse, som knytter sig til Fløksand-Indskriften, turde efter den foregaaende Behandling have vist sig at være særdeles stor. Bl. a. har denne Indskrift lært os at kjende en ny Art af magiske Runeindskrifter, som paa forskjellig Maade har Berøringer med phalliske Forestillinger. Men den nyfundne norske Runeindskrift er ogsaa i en anden Henseende af stor Interesse.

I sit Indhold (laukar a[lu]) har Fløksand-Indskriften Forbindelse med danske Brakteat-Indskrifter fra noget senere Tid (jfr. ogsaa Overensstemmelserne med den danske Valby-Amulet). Af disse fremhæver jeg navnlig Brakt. 18 fra Slesvig, da denne sammen med Fløksand-Indskriften peger paa Kultursammenhæng mellem Danmark (navnlig Jylland) og det vestlige Norge. Fløksand-Indskriften, som er fra Hordernes Land, bliver saaledes et nyt Led i den Kjæde af Fakta, hentede fra Arkæologien²⁾, fra gamle Stammenavne (*Hordar* = *Harudes*, *Rygir* = *Rugii*) og Stedsnavne, fra Gudsdyrkelse³⁾ og fra Runeindskrifter⁴⁾, som bestemt henviser til Kulturstrømme — og vistnok ogsaa Folkevandringer —, som har forenet Vest-Norge med Danmark i den ældre Jernalder. Jfr. ogsaa i det foregaaende S. 603 f., 639.

¹⁾ Ifølge S. Bugge (Norg. Indskr. I S. 40) tilhører Varnum-Indskriften anden Halvdel af 6te Aarh.

²⁾ B. Salin, Månadsblad 1896 S. 44 f., Thierornamentik S. 143 f.; H. Schetelig, The cruciform brooches of Norway (Bergens Museums Aarbog 1906 No. 8) S. 71, Vestlandets ældste kulturhistorie (Bergen 1909) S. 46; Helge Gjessing, Maal og minne 1915 S. 65 ff. Her maa ogsaa mindes om, at Lerkarret, hvori Fløksand-Indskriften blev funden, ifølge Schetelig tilhører »den vestlige kulturgruppe som i slutten av den romerske periode var utbredt fra Sønderjylland til Nordsjøens og Nordhavets kystlande« (Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7 S. 6).

³⁾ M. Olsen, Det gamle norske ønavn Njarðarlög (Chra. Vid.-Selsk. Forhandl. 1905 Nr. 5), Norske Gaardnavne XI S. 182 f., 352 (jfr. X S. 273 f.), Stedsnavnestudier (Kra. 1912) S. 9 ff., Hedenske kultminder I (1915) S. 69 f.

⁴⁾ M. Olsen, Aarsberetn. for Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1907 S. 165—172.